

Hvordan kan fokus på medmenneskelighet gi retning til barnevernsarbeid

- Med Knud Eilert Løgstrups filosofi som inspirasjonskilde

Sonja Iren Eidissen

Hovedfagsoppgave ved Utdanningsvitenskapelig fakultet,
Pedagogisk forskningsinstitutt

UNIVERSITETET I OSLO

30. mai 2005

SAMMENDRAG AV HOVEDOPPGAVEN I PEDAGOGIKK

TITTEL:

HVORDAN KAN FOKUS PÅ MEDMENNESKELIGHET
GI RETNING TIL BARNEVERN SARBEID

- Med Knud Eilert Løgstrups filosofi som inspirasjonskilde

AV:

EIDISSEN, Sonja Iren

EKSAMEN:

Hovedoppgave i pedagogikk

SEMESTER:

Våren 2005

STIKKORD:

Profesjonsetikk

Medmenneskelighet

Barnevern

1. Problemstilling

Hvordan kan fokus på medmenneskelighet gi retning til barnevernsarbeid? Dette er oppgavens problemstilling. Det skal dreie seg om den utfordring det er for en barnevernsarbeider på samme tid å være en profesjonell med kunnskap om barnevern, en systemrepresentant og et medmenneske. Barnevernets generelle oppgave er å hjelpe barn og familier i en vanskelig livssituasjon.

Barneverntjenesten som kommunal instans har vært under stor utvikling og forandring de siste ti årene. Med den nye barnevernsloven av 1992 har vi fått strengere krav til rapportering i den hensikt å styrke rettssikkerheten. Det har samtidig skjedd en effektivisering av barnevernsarbeidet. Vi har fått elektronisk saksbehandling, der et fast dataprogram skal sikre at enhver saksbehandlers arbeid holder en viss standard. Imidlertid er skjønnsutøvelse en betingelse for å kunne ta hensyn til de variasjonene som finnes i hver enkelt sak. Det er problematisk når det ikke gis rom for å se disse variasjonene, som når saksbehandleren, bak dekke av gitte maler og standarder unnlater å bruke sin dømmekraft. Vi får på denne måten en instrumentell tilnærming til barnevernsarbeidet; noe som bidrar til å undergrave muligheten for at saksbehandleren også opptrer som et medmenneske.

Det teoretiske grunnlaget for arbeidet med problemstillingen, er Knud Eilert Løgstrups filosofi. Hensikten med oppgaven er å undersøke begrepet medmenneskelighet nærmere ved hjelp av teori, tolkning, refleksjon og analyse, for derigjennom å kunne ta stilling til temaet medmenneskelighet som relevant og aktuelt fokus i barnevernsarbeid i praksis.

2. Metodisk tilnærming

Med utgangspunkt i Løgstrups filosofi, har jeg anvendt en hermeneutisk-konstruktivistisk tilnærming. Jeg har utlagt Løgstrup på en kildenær måte, men underveis med korte kommentarer kontekstualisert hans filosofi ved å fortolke dens aktualitet for barnevernet. Jeg har videre konstruert et case fra barnevernsarbeid i

praksis. Dette caset bruker jeg til å vise hvordan Løgstrups filosofi kan inspirere til medmenneskelighet i barnevernet. Etter utlegningen av Løgstrups filosofi og tolkningen av caset, foretas en drøfting av forholdet mellom profesjonalitet og medmenneskelighet. Drøftingen tar utgangspunkt i spørsmål en som saksbehandler etter min oppfatning vil konfronteres med i praksis og har som formål å utdype, understøtte og dels kritisere Løgstrup som kilde til inspirasjon for barnevernet.

3. Kilder

Løgstrup har skrevet en rekke bøker om etikk og religionsfilosofi. Han tematiserer mange samfunnsområder i sine tekster. I det utvalget av primærlitteratur som er gjort, har jeg holdt meg til de begreper og de tema som jeg oppfatter som sentrale hos Løgstrup og som representative for hans tenkning. Jeg har valgt å avgrense meg til Løgstrups filosofi om medmenneskelighet, slik den kommer til uttrykk som den enkeltes ansvar, i det relasjonelle møtet med den andre.

Av sekundærlitteratur har jeg valgt Svein Aage Christoffersens bok *"Etikk, eksistens og modernitet – innføring i Løgstrups tenkning"* fra 1999 og Svend Andersens bok *"Løgstrup"* fra 1996.

4. Hovedkonklusjon

Jeg har i denne oppgaven, med Løgstrups filosofi som inspirasjonskilde, søkt å vise hvordan fokus på medmenneskelighet kan gi retning til barnevernsarbeid.

Medmenneskelighet synes å være viktig i en tid der de rådende føringer innen offentlig forvaltning i tiltagende grad handler om å effektivisere og rasjonalisere tjenestestedene gjennom målstyring og resultatkontroll.

Slik problemstillingen er utformet er det ikke relevant å tale om "funn" i denne sammenheng. Det jeg imidlertid har gjort, er å "gi svar" på problemstillingen, i form

av refleksjon, analyse og innspill over temaet medmenneskelighet som relevant og aktuelt fokus i barnevernet.

Løgstrup bidrar med en begrepsverden som fanger opp situasjoner der en fordres som medmenneske overfor den andre. Han forteller om hva det konkret innebærer å fordres som medmenneske i møte med den sårbare, hjelpetrengende andre. Jeg har forsøkt å analysere fram mulige konsekvenser av dette for en saksbehandler i barnevernet.

En medmenneskelighet som vi ikke har begreper for, som vi ikke ordsetter innenfor profesjonen, vil etter min mening vanskelig nå fram til den egentlige dagsorden der beslutninger tas og skjebner avgjøres innenfor handlingsrommet mellom saksbehandler og klient. Det å forholde seg medmenneskelig til en klient på måter som Løgstrups begreper inspirerer til, utfordrer profesjonsutøvelsen. Å ta denne utfordringen, vil derfor for barnevernet si å sette medmenneskelighet på dagsorden og bevisstgjøre seg om dens etiske implikasjoner. Utfordringen lar seg ikke besvare en gang for alle, men kreves løpende diskutert, både i de utdanninger som skal forberede til saksbehandling i barnevernsfeltet og på den enkelte arbeidsplass ut fra den rådende situasjon. Slik kan medmenneskelighet bli en del av den personlige beredskap for den kvalifiserte yrkesutøvelsen i barnevernet.

FORORD

Da jeg ved en tilfeldighet sto i bokhandelen høsten 2003 og bladde i for meg ukjente bøker, kom jeg plutselig over en bok med tittelen "Den etiske fordring". Etter litt spredt lesning i denne boka, ble jeg nysgjerrig. Boka appellerte til meg, så jeg kjøpte den og bestemte meg for å la den inngå i det selvvalgte pensum på hovedfag. Da jeg startet arbeidet med denne oppgaven i april 2004, var det med iver og glød men likevel også med en god porsjon usikkerhet i forhold til hva som skulle være mitt teoretiske utgangspunkt. I dialog med veileder Karen Jensen, som jeg for øvrig skylder stor takk for at dette arbeidet har latt seg realisere, kom jeg etter hvert fram til at jeg i min oppgave skulle ha Løgstrups etikk og filosofi som teoretisk utgangspunkt.

I skriveprosessen har jeg skiftet mellom tro og tvil, i forhold til hvorvidt denne oppgaven noen gang skulle komme til sin sluttsats. Jeg har i hele perioden arbeidet deltid i barneverntjenesten ved siden av skrivearbeidet. Det har vært en nyttig erfaring for meg å veksle mellom på den ene siden å være barnevernsarbeider i praksis og på den andre siden få anledning til å fordype meg i etikk og filosofi, arbeide rent tankemessig og innta fugleperspektiv på praksis.

Jeg vil benytte denne anledning til å rette en takk til min nåværende arbeidsplass Grünerløkka barneverntjeneste og barnevernleder Anne Nesheim, for at jeg har fått permisjon og derigjennom blitt gitt muligheter for å gjennomføre denne hovedoppgaven. En spesiell takk går til min kollega gjennom mange år, Hedvig Morken, for gode fagdiskusjoner vi har hatt og for den refleksive praksis hun er rollemodell for. Takk også til min studentvenn Tristan Dobson, som har hjulpet meg med redigering og oppsett av oppgaven.

I skiftet mellom tro og tvil på dette prosjektet, har jeg nok ikke alltid vært like lydhør og omsorgsfull på hjemmebane. Jeg vil derfor takke guttene mine, Jakob 6 år, Edvard 11 år, Nikolai 14 år og Martin 15 år, for at de tross alt har vært tålmodige og overbærende med sin mor, i en strevsom men lærerik periode for hele familien. Jeg finner særlig grunn til å takke min mann, Finn Daniel Raaen, fordi han alltid har vært

parat til å diskutere med meg, ofte har kommet med konstruktive innspill og har delt villig og sjenerøst med meg av sine kunnskaper om pedagogikk og om hva akademisk håndverk så og si består av. Dessuten er jeg takknemlig for all ekstra omsorg han har påtatt seg i heimen gjennom denne hovedfagsperioden.

Oslo, den 30. mai 2005

Sonja Iren Eidissen

INNHold

1	INNLEDNING	1
1.1	OPPGAVENS STRUKTUR, PROBLEMSTILLING OG AVGRENSNING.....	1
1.1.1	<i>Oppgavens oppbygging .....</i>	<i>2</i>
1.1.2	<i>Problemstilling .....</i>	<i>3</i>
1.1.3	<i>Sentrale begrep - en nærmere avgrensning.....</i>	<i>5</i>
1.2	KILDEBRUK OG TILNÆRMINGSMÅTE.....	6
1.2.1	<i>Utvalg.....</i>	<i>7</i>
1.2.2	<i>En hermeneutisk tilnærming.....</i>	<i>8</i>
2	K.E. LØGSTRUPS TANKER OM MEDMENNESKELIGHET	11
2.1	NÆRHETSETIKK OG FENOMENOLOGI – EN INTRODUKSJON TIL LØGSTRUPS FILOSOFI.....	11
2.2	FORDRING OG TILLIT, BLUFERDIGHET OG NORM	13
2.2.1	<i>Hva er det som fordres av den enkelte .....</i>	<i>14</i>
2.2.2	<i>Tilliten som grunnfenomen.....</i>	<i>16</i>
2.2.3	<i>Bluferdighet og konvensjon.....</i>	<i>17</i>
2.2.4	<i>Fordringen og de sosiale normene.....</i>	<i>19</i>
2.3	LIVSYTRINGER, KRETSENDE TANKEFØLELSER OG URØRLIGHETSSONEN	21
2.3.1	<i>Spontane og suverene livsytringer.....</i>	<i>21</i>
2.3.2	<i>De kretsende tankefølelser .....</i>	<i>24</i>
2.3.3	<i>Urørighetssonen.....</i>	<i>25</i>

2.4	FORHOLDET MELLOM LIVSYTRINGER, KARAKTERTREKK OG HANDLING	29
2.4.1	<i>Livsytringer og karaktertrekk</i>	29
2.4.2	<i>Livsytringer og handling</i>	31
2.5	MAKT OG RASJONALISERING, MENNESKEVERD OG LIKHET	32
2.5.1	<i>Makt og rasjonalisering</i>	32
2.5.2	<i>Menneskeverd og likhet</i>	37
2.6	ETISKE BEGRUNNELSER OG ETISK KOMPETANSE	40
2.6.1	<i>Etiske begrunnelser</i>	40
2.6.2	<i>Etisk kompetanse</i>	42
3	LØGSTRUPS BEGREPSVERDEN - TIL INSPIRASJON I BARNEVERN SARBEID ...	43
3.1	ET KONSTRUERT CASE OM MOREN HILDE OG DATTEREN CECILIE PÅ SJU ÅR	43
3.2	LØGSTRUP – EN TOLKNING	46
4	HVORDAN KAN FOKUS PÅ MEDMENNESKELIGHET GI RETNING TIL BARNEVERN SARBEID	59
4.1	HVEM EIER SANNHETEN OM HVA SOM ER BARNETS ELLER FAMILIENS PROBLEM	60
4.2	HVORDAN AVPASSE NÆRHET OG AVSTAND I HJELPER-KLIENT-RELASJONEN	64
4.3	OFFENTLIG OMSORG – ER DET MULIG	68
	SLUTTORD	75

KILDELISTE

1 INNLEDNING

Profesjonelle har et delegert mandat og et offentlig ansvar fra staten, for å forvalte velferdsstatens ressurser. Saksbehandlere i barnevernet skal fylle en slik rolle og besitter i så måte en betydelig makt overfor den som er avhengig av det offentlige velferd for å kunne leve et verdig liv. Dette skaper situasjoner der klienter blir sårbare for den profesjonelles kunnskap, dømmekraft, forståelse og innlevelse. Som profesjonell er en saksbehandler i barnevernet forventet å kunne handle ansvarlig med referanse til barnevernsfaglige spørsmål, idet saksbehandleren også utfører et samfunnsoppdrag. En barnevernsarbeider er imidlertid ikke bare en systemrepresentant, men også et medmenneske, som ved sine handlinger gir medmenneskelighet et ansikt. Medmenneskelighet står sentralt i alt hjelpearbeid. Den har sitt spillerom der en som profesjonell møter en hjelpetrengende. I denne oppgaven vil jeg drøfte hvordan medmenneskelighet inngår i barnevernsarbeid og gir mening til den profesjonelle virksomheten. Mine betraktninger om dette er inspirert av Knud Eilert Løgstrups teorier om medmenneskelighet.

1.1 OPPGAVENS STRUKTUR, PROBLEMSTILLING OG AVGRENSNING

I det følgende vil jeg klargjøre denne oppgavens struktur, redegjøre for problemstillingen og foreta nødvendige avgrensninger.

1.1.1 Oppgavens oppbygging

Oppgaven er bygget opp i fire kapitler. Første kapittel er en innledning, som klargjør den problemstilling som fokuseres og angir hvorfor dette anses som et viktig tema. Begrepsavklaringer foretas og oppgaven avgrenses. Det redegjøres deretter for hvilket utvalg av Løgstrups tekster som er gjort og utvalget begrunnes. Videre følger en framstilling av hvordan jeg systematisk har forholdt meg til oppgavens problemstilling.

Andre kapittel innledes med et avsnitt om nærhetsetikk og fenomenologi, der jeg plasserer filosofen og teologen K. E. Løgstrup innenfor en etisk-filosofisk og vitenskapsteoretisk tradisjon. I kapittelet presenterer jeg deler av Løgstrups etikk, med spesielt fokus på det som handler om medmenneskelighet. Etter introduksjonen følger fem hovedavsnitt, der sentrale begreper hos Løgstrup berøres.

I tredje kapittel presenteres et konstruert case fra barnevernsarbeid i praksis, slik det kan fortone seg på et barnevernskontor. Deretter tolkes caset med referanse til Løgstrups begreper. Tolkningen vil vise hvordan Løgstrups begrep om medmenneskelighet åpner opp for og gjør oss stemt for den andre, og slik kan være en kilde til inspirasjon og gi retning til barnevernsarbeidet.

I fjerde kapittel foretas det en prinsipiell drøfting av forholdet mellom profesjonalitet og medmenneskelighet innenfor praktisk barnevern, der jeg søker å vise at Løgstrups etikk kan ha berettigelse innenfor barnevernsfeltet. Jeg søker å vise at dette gjelder selv om etiske og faglige dilemmaer i barnevernet ikke kan løses en gang for alle ved hjelp av Løgstrups medmenneskelighetsfilosofi.

1.1.2 Problemstilling

Hvordan kan fokus på medmenneskelighet gi retning til barnevernsarbeid? Dette er oppgavens problemstilling. Den må ses i forhold til den utfordring det er for en barnevernsarbeider på samme tid å være en profesjonell med kunnskap om barnevern, en systemrepresentant og et medmenneske. Barnevernets generelle oppgave er å hjelpe barn og familier i en vanskelig livssituasjon. Noen ganger er en saksbehandlers arbeid detaljregulert gjennom et regelverk. Ikke sjelden er imidlertid de sosiale problemer en barnevernsarbeider konfronteres med så kompliserte at de bare lar seg løse ved at hun utviser god dømmekraft. Skjønnsutøvelse er en betingelse for å kunne ta hensyn til de variasjonene som finnes i hver enkelt sak (Freidson 2001).

Den kommunale barneverntjenesten skal følge nøye med i de vilkår barn lever under, og har ansvar for å finne tiltak som kan forebygge omsorgssvikt og atferdsproblemer (Barnevernloven, § 3-1). Når en barnevernsarbeider gjør dette, skal hun søke å ha sitt utgangspunkt der den hjelpetrengende er med sine ressurser og muligheter. Et slikt samfunnsmandat er det som gir barnevernet legitimitet.

Barneverntjenesten som kommunal instans har vært under stor utvikling og forandring de siste ti årene, både faglig, politisk og organisatorisk. Arbeidet med den nye barnevernloven som kom i 1992 bidro sterkt til den utvikling som senere har funnet sted, med innføring av fylkesnemndene og strengere krav til rapportering i den hensikt å styrke rettssikkerheten. Det har samtidig skjedd en instrumentalisering og effektivisering av barnevernsarbeidet. Vi har fått elektronisk saksbehandling som hjelpemiddel i barneverntjenesten, der faste "barnevernsprogrammer" styrer saksbehandlingen gjennom alle ledd. Dataprogrammer til bruk i saksbehandlingen er i utgangspunktet et godt arbeidsredskap, der standardiserte maler for brev, vedtak, planer og rapporter gjør det enklere enn på manuelt vis å skrive, journalføre og dokumentere barnevernsarbeidet. Dataprogrammene vil sikre at enhver saksbehandlers arbeid holder en viss standard. Det er imidlertid problematisk når det ikke gis rom for å se variasjonene i den enkelte sak og når saksbehandleren, bak dekke av gitte maler og standarder unnlater å bruke sin dømmekraft. Da er det tale om en instrumentell

tenkning og tilnærming til barnevernsarbeidet, som undergraver muligheten til også å opptre som et medmenneske.

I forarbeidene til gjeldende barnevernslov av 1992 sies det om utfordringene en står overfor i barnevernet framover: "Hovedmålet er å skape et effektivt barnevern – et barnevern som kan yte rett hjelp til rett tid og til barnets beste" (Ot.prp. nr.44, 1991-92:14). Det er lett å være enig i at rett hjelp til rett tid, til barnets beste, er et gode i seg selv. Denne formuleringen gir likevel grunn til ettertanke, slik jeg ser det: Med offentlige myndigheters stadig økende krav til effektivisering og rasjonalisering, får vi lett en situasjon der antall saker vi som saksbehandlere til enhver tid kan betjene blir viktigere enn hva slags hjelp som gis og på hvilken måte hjelpen utføres. Sett på denne bakgrunn er det en viktig presisering men en mager trøst, når Barne- og familiedepartementet i Stortingsmelding nr. 40 skriver at barnevernet aldri kan bli hundre prosent regelstyrt og målrasjonelt: "Evne til dialog, innleving og samhandling vil alltid være viktig" (Om barne- og ungdomsvernet, 2001-2002:17). Det medmenneskelige aspekt blir viktig.

Vi har for tiden en pågående debatt i Norge om de mange overgrep som barnehjemsbarn har vært utsatt for i årene fra ca 1945 til 1980, utført av de ansatte på barnehjemmene eller andre med tilknytning til institusjonene (Dagbladet 02.11.2004:60, Dagbladet 26.11.2004:23). Det vil favne for vidt innenfor denne oppgaves sammenheng å gå nærmere inn i debatten, men overgrepene mot enkeltmennesker i disse institusjonene forsterker behovet for å etterspørre hvordan medmenneskelighet i barnevernet kan ivaretas. Dette angår oss fordi det er en advarsel om hvordan fravær av medmenneskelighet kan føre ut i kynisme og overgrep.

Som barnevernspedagog med mange års praksis som saksbehandler i barneverntjenesten, er jeg opptatt av de dilemmaer vi som profesjonelle står overfor, i utøvelsen av yrket som barnevernsarbeider. Medmenneskeligheten synes ofte å ha trange kår når knappe ressurser skal fordeles og kravene til produktivitet og effektivitet er økende. Det har derfor blitt et særlig anliggende for meg hva det vil kunne bety å være et medmenneske, i møtet med klienten. Jeg har mer enn en gang fått erfare at medmenneskelighet har vært den egentlige nerven til kommunikasjon, håp og

muligheter; noe som i neste omgang har åpnet for positive endringer i klientens liv, både på det personlige og på det familierelasjonelle plan.

Jeg har søkt, men ikke funnet andre vitenskapelige publikasjoner som har tolket og analysert forhold i barnevernet med utgangspunkt i Løgstrups filosofi. Jeg har riktignok funnet en artikkel på norsk som tangerer de spørsmål jeg er opptatt av, dog innenfor en langt bredere tematikk (Wyller 2001). Artikkelen har ulike teoretiske tilnærminger, blant flere forhold nevnes barnevernet og det fokuseres ikke eksplisitt på saksbehandling i barnevernet. Det synes ikke å være andre som har undersøkt de forhold som jeg har til hensikt å analysere i denne oppgaven.

1.1.3 Sentrale begrep - en nærmere avgrensning

To begrep vil i det følgende stå sentralt: Barnevern og medmenneskelighet. Når jeg bruker begrepet "barnevernsarbeid" i denne oppgaven, tenker jeg først og fremst på barnevernsarbeidet slik det utføres av den kommunale barneverntjenesten (heretter barneverntjenesten). Det vil i denne sammenheng føre for langt å gi en grundig og uttømmende framstilling av barneverntjenestens arbeidsoppgaver. I påfølgende avsnitt vil jeg imidlertid kort beskrive dette arbeidets kjerneområder, slik at det kommer klart fram hvilken referanseramme begrepet barnevernsarbeid har i denne sammenheng.

Barneverntjenesten er lovregulert, først og fremst av Lov om barneverntjenester av 1992. Denne lov, men også Lov om forvaltning samt en rekke rundskriv og forskrifter, danner den juridiske rammen om barnevernsarbeidet. Arbeidet i barneverntjenesten dreier seg om å ta imot bekymringsmeldinger og vurdere om disse skal henlegges eller undersøkes nærmere. Videre dreier det seg om å avslutte slike undersøkelser, enten ved å henlegge saken eller å opprette begrunnede hjelpetiltak for barnet og familien (Barnevernloven, § 4-3). Som eksempel på hva slik hjelp kan innebære, vil jeg nevne at det kan oppnevnes støttekontakt eller besøkshjem for barnet eller også kan barnet få plass i barnehage eller skolefritidsordning. Det kan videre ytes økonomiske bidrag til klær, utstyr eller fritidsaktiviteter for barnet eller til ferie for familien (Bv.l. § 4-4).

I noen tilfeller der barn ikke kan bli boende hjemme hos foreldrene lenger, dreier barnevernets arbeid seg om å finne fosterforeldre til barnet, støtte og følge opp barnet med sine nye omsorgspersoner og sørge for at barn og foreldre likevel opprettholder kontakten med hverandre (Bv.l. § 4-4, § 4-12, § 4-19, § 4-22). Til dette hører det også med å hjelpe foreldrene og om mulig bidra til at de igjen kan være hovedomsorgspersoner for sine barn (Ot.prp. nr. 44, 1991-92:47, bv.l. § 4-16).

Dette er i korte trekk en beskrivelse av barneverntjenestens arbeidsoppgaver. Det er mange som bidrar i sine ulike roller, til utformingen av barneverntjenestens arbeid. Det tenkes her på merkantilt personale, barneverntjenestens ledere og samarbeidsparter fra barneverns- og behandlingsinstitusjoner eller eksempelvis sosialkontor, helsestasjoner, skoler og barnehager. Med utgangspunkt i eget interessefelt og som en avgrensning har jeg valgt å vektlegge det barnevernsarbeidet som drives fram gjennom samhandlingen mellom saksbehandler og klient(er). Det konkrete fokus vil være hvordan saksbehandleren gjennom møte med klienten utfordres til medmenneskelighet.

Det finnes ingen entydig definisjon på begrepet medmenneskelighet. Min avgrensning ligger i at jeg har valgt å legge fram hva medmenneskelighet er og kan være, med utgangspunkt i teoriene til K. E. Løgstrup. Dette vil inngående beskrives i kapittel 2 og vil derfor ikke kommenteres nærmere her.

1.2 KILDEBRUK OG TILNÆRMINGSMÅTE

Løgstrup har skrevet en rekke bøker om etikk og religionsfilosofi. Han tematiserer svært mange samfunnsområder i sine tekster. I det følgende vil jeg klargjøre og begrunne det utvalg jeg har gjort og hvordan jeg bruker kildene. Jeg vil dessuten gjøre rede for den tilnæringsmåte jeg har valgt.

1.2.1 Utvalg

I det utvalget som er gjort, har jeg holdt meg til de begreper og de tema som jeg oppfatter som sentrale hos Løgstrup og representative for hans tenkning. Denne vurderingen baserer seg på lesning av primærlitteratur; det vil si Løgstrups egne tekster. Jeg finner også støtte i sekundærlitteratur, som Svein Aage Christoffersens bok *"Etikk, eksistens og modernitet – innføring i Løgstrups tenkning"* fra 1999 og Svend Andersens bok *"Løgstrup"* fra 1996. Utvalget er for øvrig først og fremst foretatt ut fra min oppfatning om hvorvidt det har relevans for problemstillingen om fokus på medmenneskelighet i barnevernet og ut fra hensyn til oppgavens omfang.

I forhold til spørsmålet om medmenneskelighet er også Løgstrups tekster om globalisering, solidaritet og fellesskapets ansvar i et samfunn (Løgstrup, 1982) relevante og kunne vært trukket inn, fordi de profesjonelles rolle i høy grad er knyttet til realiseringen av samfunnets oppgaver. Å inkludere også disse tekstene vil imidlertid bli for omfattende. Min oppgave avgrenser seg til medmenneskelighet som et relasjonelt anliggende.

Det som derved blir igjen, er Løgstrups filosofi om medmenneskelighet, som innbefatter den enkeltes ansvar, i det relasjonelle møtet med den andre. Løgstrup beskriver dette som ulike tema og ordsetter disse gjennom forskjellige begreper. Løgstrup utdyper disse begrepene ved stadig å vende tilbake til dem, igjen og igjen ut fra nye innfallsvinkler. I flere av sine bøker henviser han til hva han har tatt opp i foregående bøker, mens i andre bøker er det nye begrep som introduseres med tilknytning til forhold han tidligere har tatt opp. Jeg har for mitt formål funnet det meningsfullt å legge fram Løgstrups betraktninger om medmenneskelighet mest mulig samlet rundt det jeg ser som hans hovedbegrep. Det betyr at begreper og tema i Løgstrups etikk er utvalgt, gruppert og gitt rekkefølge ut fra hva som etter min mening hos Løgstrup hører sammen. På disse premisser søker jeg å la Løgstrups stemme komme til uttrykk. Når jeg underveis bryter inn i Løgstrups tale og kort minner om barnevernet, er dette ment som en invitasjon til å fastholde barneverntjenesten som

kontekst samtidig med at en tar inn over seg Løgstrups allmennmenneskelige kontekst. Hensikten her er å ikke miste av syne denne oppgaves dagsorden.

1.2.2 En hermeneutisk tilnærming

Løgstrup skrev sine tekster ut fra den tid han levde i og de samfunnsforhold som da rådet. Han er i mange av sine tekster tydelig preget av de personlige erfaringer han gjorde under 2.verdenskrig. Dette framgår i flere av eksemplene han bruker for å illustrere sine poeng. Løgstrups synspunkter lar seg imidlertid ikke bare forstå som tidstypiske. Substansen i hans filosofi gir også gjenklang i møte med vår tids livsutfordringer. Gjennom å gå i dialog med Løgstrups tekster, vil jeg forsøke å vise dette. Ved å stille spørsmål til hans utsagn fra stadig nye innfallsvinkler, vil jeg søke mot en dypere forståelse av hans budskap. Ved å la min egen forforståelse av medmenneskelighet i barnevernet møte Løgstrups mer allmenne forståelse, søker jeg en mer inngående forståelse av hva Løgstrup mener om temaet medmenneskelighet og hvilken betydning det kan ha å la et slikt tema inspirere en barnevernsfaglig praksis.

Dette skal imidlertid ikke forstås dit hen at jeg mener Løgstrups forståelse foreligger som en udiskutabel gitt forståelse som det bare er et spørsmål om å avdekke, finne og ta i bruk. Dette synes å være premisset når Gadamer i sin hermeneutikk taler om sammensmelting av forståelseshorisonter og om betydningen av å gå i en dialog med en tekst for virkelig å kunne forstå den (Alvesson og Sköldbberg 1994:131, 136). Med et slikt syn ser en etter min oppfatning bort fra den mulighet at mening er noe en konstruerer; en forståelse en selv skaper gjennom sine fortolkninger av teksten (Rasmussen, 2004). Etter min mening vil en likevel kunne tale om mer eller mindre rimelige tolkninger av en tekst. I likhet med Alvesson og Sköldbberg (1994) vil jeg hevde at: ”Rimligheten i tolkningen kan bara avgöras genom öppen kritisk diskussion og dialog om de argument och resonemang på vilka den vilar” (Alvesson og Sköldbberg, 1994:168). I mine tolkninger har jeg tilstrebet dette.

Jeg ser dette som en konstruktivistisk måte å forstå en tekst på. Dette tatt i betraktning kan det synes paradoksalt at jeg støtter meg til Løgstrups tekster, som har sitt utspring i en fenomenologisk forståelse og det syn at noe har udiskutabel essens og eksistens. Etter min mening trenger ikke dette å stå i veien for å gå i dialog med Løgstrups tekster og finne mening i hans budskap. En trenger ikke derfor nødvendigvis å måtte følge hans antagelser i ett og alt.

På denne måte har jeg forsøkt å gi ny mening i vår tid, til det jeg oppfatter som Løgstrups sentrale budskap. Jeg har underveis forsøkt å styrke gyldigheten av mine tolkninger av Løgstrups tekster om medmenneskelighet ved gjentagende å søke svar på hvor relevant min stadig nyvunne forståelse er i forhold til det Løgstrup framholder. Slik har jeg sett muligheter for å kunne korrigere min egen forståelse underveis og derigjennom sett nye sider av Løgstrups begreper om medmenneskelighet.

Foruten Løgstrups etikk som mitt teoretiske utgangspunkt, tar jeg i bruk et case jeg har konstruert, fra barnevernsarbeid i praksis. Poenget med caset er å illustrere hvordan barnevernsarbeid utfordrer til medmenneskelighet. Caset blir dernest et utgangspunkt for å gi en tolkning av Løgstrups etikk om medmenneskelighet, henimot barneverntjenesten. Caset har, som det vil framgå, en kort innledning om hva som foranlediger situasjonen og er deretter en beskrivelse av selve situasjonen og det saksforholdet som utspiller seg. Caset er ment å illustrere en ikke uvanlig situasjon som vil kunne oppstå i barnverntjenesten. Caset er fiktivt, i den forstand at det ikke beskriver faktiske hendelser fra en eksisterende barnevernspraksis. Personene som inngår i fortellingen er oppdiktete, men caset har sitt utspring i det virkelige barnevernet. I utformingen av caset bygger jeg på egne erfaringer som saksbehandler i barneverntjenesten. Jeg har, med utgangspunkt i disse erfaringer, valgt å konstruere caset slik at det både framstår som en fortelling jeg tror mange saksbehandlere i barneverntjenesten vil kunne kjenne seg igjen i, og slik at en utenforstående kan innvies i hva det er som utspiller seg i barnevernet.

Etter tolkningen av caset, med referanse til Løgstrup, følger en drøfting av forholdet mellom profesjonalitet og medmenneskelighet. Drøftingen skjer mot en klangbunn av spørsmål en som saksbehandler etter min oppfatning nødvendigvis vil konfronteres

med i praksis. Her har jeg sett det som nødvendig med et bredere teoretisk tilfang for å utdype, understøtte og dels kritisere Løgstrup.

Slik problemstillingen for min oppgave er formulert og slik oppgaven er bygget opp og utformet, gir det lite mening å tilstrebe entydige konklusjoner eller ”funn”. Det som imidlertid er mulig, og som også er meningen, er ”å svare” på problemstillingen, i form av refleksjon, analyse og innspill over temaet medmenneskelighet som relevant og aktuelt fokus i barnevernsarbeid.

2 K.E. LØGSTRUPS TANKER OM MEDMENNESKELIGHET

Jeg vil i dette kapittelet først trekke fram hva som er karakteristisk ved nærhetsetikk. Løgstrup er å regne som representant for denne etisk-filosofiske tradisjonen. Videre vil jeg ta med en kort framstilling av fenomenologi som vitenskapsteoretisk tradisjon og vise hvordan Løgstrup er knyttet til denne tradisjonen. Deretter følger en framstilling av Løgstrups filosofi, i henhold til de begrunnelser det er redegjort for tidligere.

2.1 NÆRHETSETIKK OG FENOMENOLOGI – EN INTRODUKSJON TIL LØGSTRUPS FILOSOFI

Løgstrups etikk og filosofi er påvirket av og til dels utformet som kritikk av Luther, Kant og Kierkegaard (Andersen 1996). Løgstrups anliggende var blant annet å ta et oppgjør med tankegodset fra Kant, som han mente i sterk grad preget den vestlige kultur negativt. Dette gjaldt spesielt forestillingen om enkeltmenneskets selvstendighet og uavhengighet. Ikke slik å forstå at selve ideen om menneskets selvstendighet og uavhengighet i seg selv var gal, men:

[...] den gjensidige respekten for hverandres selvstendighet og innbyrdes uavhengighet var nemlig etisk sett i ferd med å bli det hele. Det etiske besto i å danne seg selv og å respektere den andre i hans selvdannelse. Respekten for den andres uavhengighet ble brukt til å gjøre ens egen selvdannelse legitim, noe som måtte ende i en personlighetskult. Forestillingen som lå til grunn for dette synet, var at ethvert menneske var en verden i seg selv, som de andre befant seg utenfor. Derfor hadde man ikke øye for den konflikten der tanken om respekt for det andre menneskets uavhengighet og selvstendighet oppstår og hører hjemme. Den oppstår nemlig som spørsmålet om hva min livsforståelse vedkommer det andre mennesket når jeg ut fra den mener å vite bedre enn ham selv hva som er det beste for ham (Løgstrup 1999:44,45).

Løgstrups alternativ til tanken om det uavhengige, selvstendige og selvtilstrekkelige mennesket ble tvert imot: ”Vi er hverandres liv og hverandres skjebne” (Løgstrup 1999:37) eller som han også sier, med referanse til Luther: ”[...] vi [...] er daglig brød for hverandre” (Løgstrup 1999:25).

Det er vanlig å regne Knud Eilert Løgstrup til nærhetsetikkens bidragsyttere, selv om han ikke selv noen gang betegnet sin etikk som nærhetsetikk (Vetlesen, 1996).

Nærhetsetikk dreier seg om at vårt handlingslivs sterkeste moralske føringer har sitt utspring i det konkrete møtet med Den andre:

Moralsk handling dreier seg om å svare, om å gi et svar til den som ansvaret er for. Dermed viser handlingen - forstått som fremvist ansvar – tilbake til bestemte fenomener som er gitt forut for handlingen, og som handlingen arter seg som en respons på (Vetlesen, 1996:8).

Videre innebærer nærhetsetikken at:

[...] moralske handlingsvalg springer ut av fenomener som hører til den handlendes relasjon til Den andre og at valgene forsøker å yte fenomenene rettferdighet. Fenomenene det er tale om, og som vi altså handler i lys av, har en iboende moralsk kvalitet – liksom tillit har en iboende positiv valør, eller liksom Den andres ansikt har en iboende bydende og bedende utstråling (Vetlesen, 1996:8).

Mens for eksempel nytteetikk fokuserer på hvilke konsekvenser og hvilken nytte en handling har og pliktetikk fokuserer på om handlingen kan forankres i et allmenngyldig prinsipp, er nærhetsetikkens fokus at moralsk handling har sitt utspring i og erfares ”innenfor rammen av en nærhetsrelasjon mellom et jeg og et du” (Vetlesen, 1996:8). Det er i det relasjonelle; i møtet med Den andre at medmenneskelighet får sin betydning. Nærhetsetikken kan gi oss viktig innsikt i hva det vil si å være moralsk aktør i samfunnet (Vetlesen, 1996:9). Slik har nærhetsetikken

relevans som inntak til en drøfting av et sterkere fokus på medmenneskelighet i barnevernsarbeidet.

Fenomenologien oppsto på begynnelsen av 1900-tallet, med Edmund Husserl, som var opptatt av ”den levde erfaringen”; erfaringer som allerede er fortolket i form av hensikter, vurderinger og mening. Fenomenologien representerer en kritikk av den moderne naturvitenskapen, som man mener har fjernet seg altfor langt fra hverdagslivets grunnvoll i sine abstraksjoner, og slik skapt en egen verden uten tilstrekkelig å ha analysert det fundament av vanlig menneskelig erfaring som den hviler på (Alvesson og Sköldbberg 1994:95-96).

Løgstrup interesserte seg for fenomener i den allmennmenneskelige livserfaring, dvs. følelser, handlemåter og mellommenneskelige forhold, som han mente kunne danne grunnlaget for en etisk teori. Han var opptatt av at vi ikke bare må vektlegge det vi får vite om livet ved å kontrollere og eksperimentere med det. Det var grunnleggende for Løgstrup at vi især må fokusere på det vi vet og lærer om livet ved å leve det, slik at vi unngår at det vesentlige ved livet faller utenfor synsfeltet (Christoffersen 1999:18).

2.2 FORDRING OG TILLIT, BLUFERDIGHET OG NORM

Å være et medmenneske betyr ifølge Løgstrup at vi gjør det vi mener er til beste for den andre, uten å forsøke å styre den andres individualitet og vilje. Vi viser den andre tillit, men ikke slik at vi blottlegger oss selv, for med bluferdighet gir vi vårt budskap form og unngår at det blir banalt.

I barnevernsarbeid er dette viktig, fordi en som saksbehandler skal forsøke å møte et hjelpetrengende menneske der han eller hun er, med sine ressurser, muligheter og begrensninger.

Slik Løgstrup ser det, gir normene oss til en viss grad veiledning i hvordan vi best skal handle overfor den andre, men samtidig gir de ikke alltid tilstrekkelige handlingsanvisninger. Vi utfordres som medmennesker, gjennom refleksjon over normene, slik vi er bundet av dem i møtet med den andre. Distanse til normene er også nødvendig, fordi det gjør oss i stand til å se mennesket bak en handling.

2.2.1 Hva er det som fordres av den enkelte

Den etiske fordring innebærer at jeg holder deler av den andres skjebne i mine hender. Løgstrup sier det slik:

Den enkelte har aldri med et annet menneske å gjøre uten å holde noe av dette menneskets liv i sine hender. Det kan være svært lite, en forbigående stemning, en oppstemthet en vekker eller får til å visne, en tristhet en forsterker eller letter. Men det kan også være skremmende mye, slik at det simpelthen er opp til den enkelte om den andre lykkes med livet sitt eller ikke (Løgstrup 1999:37).

Fordringen handler om å ta vare på det av den andres liv som en har i sine hender, med all den innsikt, kløkt og forståelse en sitter inne med søke å finne ut hva som er til det beste for den andre og så gjøre det. Fordringen kommer ikke til uttrykk; den er taus. Det gjelder ikke om å oppfylle den andres krav og forventninger eller å etterkomme den andres ønsker. Fordringen springer ikke ut av at vi gjensidig har lovet hverandre hjelp og støtte. Den etiske fordring bygger ikke på noen form for kontrakt eller avtale mellom meg og den andre. Det er ikke slik at jeg må ha lovet noe for å være utfordret til å hjelpe en annen. Det er tilstrekkelig at det står i min makt å gjøre det.

Fordringen kan falle sammen med den andres ønsker, men det vil være tilfeldig. Fordringen kan ofte innebære at jeg må gå imot det som er den andres ønsker, fordi jeg vet bedre enn den andre selv hva som er best for ham. For fordringen er ikke

ettergivenhetens fordring, der en etterkommer krav og forventninger og har gjort seg til redskap for den andre. Det er tale om en fordring om kjærlighet.

Løgstrup utfordrer således på bestemte måter den barnevernsarbeider som søker å imøtekomme sin rolle både som systemrepresentant og medmenneske.

Når Løgstrup hevder at vi må handle ut fra egen overbevisning og eget skjønn når det gjelder hva som er best for den andre, er det nærliggende å spørre om fordringen kan fremme overgrep. Burde vi ikke handle overfor den andre med utgangspunkt i hva den andre mener er godt og ondt, heller enn ut fra hva vi med vår egen livsforståelse mener er til vår nestes beste? Løgstrup diskuterer dette og svarer:

At vi er hverandres verden betyr ikke at det ene mennesket har det andre menneskets vilje i sine hender. Den andres individualitet og vilje, hans personlighet, lar seg ikke berøre på samme måte som hans stemninger og – i visse tilfeller – hans skjebne (Løgstrup 1999:47).

Inspirert av Løgstrup, kan vi sies å ha skjebnen til et menneske i våre hender, men ikke dets reaksjon på sin skjebne. Vi kan si hva vi mener er best for den andre og handle ut fra dette, men vi skal ikke forsøke å bestemme hva den andre vil gjøre med våre ord og handlinger, uansett hvor velment de måtte være. Viljen til å forstå hva som er best for den andre, må henge sammen med viljen til å la den andre være herre i sin egen verden. Ansvar for den andre kan aldri gå ut på å overta den andres ansvar for seg selv, slik det heller ikke kan innebære å gi fra seg ansvaret for selv til den andre.

Med utgangspunkt i en slik rettledning er det likevel ikke alltid lett å skille mellom hjelp og overgrep, medgir Løgstrup. Grensene er flytende og individualitet og vilje kan påvirkes ved at en angriper den andres stemninger. Er en opptatt av å omskape et menneske, lar en seg kanskje ikke stanse av et menneskes individualitet og vilje. Det at grensene er flytende kan utnyttes til å skaffe seg herredømme over den andres reaksjoner, med den følge at den andres individualitet fordrives. Ifølge Løgstrup har imidlertid ingen rett til å gjøre seg til herre over den andres individualitet og vilje,

uansett hvilke ulykker en dermed mener å kunne avverge. Det ligger et skille mellom hva jeg gjør for den andre og hva som er den andres reaksjon på det jeg gjør. I og med fordringen har jeg en plikt på meg til å handle til den andres beste, men ikke til å gripe inn og bestemme den andres reaksjon på min handling (Løgstrup 1999).

2.2.2 Tilliten som grunnfenomen

Ifølge Løgstrup hører det til vårt menneskeliv til at vi normalt møter hverandre med naturlig tillit. Dette gjelder når vi møter et menneske vi kjenner godt, men også når vi møter en fremmed. Når mistilliten melder seg skyldes det enten at noen forteller oss usannsynlige ting eller at noen gjør seg skyldige i helt spesielle overdrivelser. I utgangspunktet tror vi den fremmede på hans ord og begynner vi å tvile har vi grunner for det. Vi tror ikke på forhånd at et menneske lyver, det gjør vi først etter å ha grepet vedkommende i å lyve. Vi går heller ikke ut fra at et menneske vi møter under normale omstendigheter er tyv. Det gjør vi først dersom vedkommende begynner å oppføre seg mistenkelig. Ikke bare *er* det slik, men det *må* også være slik, sier Løgstrup:

Det ville være livsfiendtlig å te seg annerledes. Vi ville simpelthen ikke kunne leve, vårt liv ville visnet og blitt forkrøplet hvis vi i utgangspunktet møtte hverandre med mistillit, tiltrodde den andre å stjele og lyve, forstille seg og føre oss bak lyset (Løgstrup 1999:29).

I en barnevernsfaglig kontekst er tillit viktig, om en skal kunne komme til forståelse med hverandre.

For Løgstrup er tilliten et av livets grunnfenomen. Omgang og kontakt mellom mennesker kan arte seg på mange forskjellige måter, men selve nerven i kommunikasjonen består likevel alltid i å våge seg frampå for å bli imøtekommet. Tilliten er gitt – den er ikke opp til oss. Slik er livet vårt skapt, helt uten vår

medvirkning. Det kan bare leves slik at enkeltmennesket utleverer seg og legger deler av sitt liv og sin skjebne i et annet menneskes hender, i tillit (Løgstrup 1999).

Å vise tillit betyr å utlevere seg selv. Dette innebærer likevel ifølge Løgstrup ikke at det å vise tillit betyr å vrenge innsiden ut på seg selv. Tillit dreier seg ikke om å oppgi enhver åndelig bluferdighet. For om en vrenger sitt indre ut og blottstiller seg overfor den andre, trenger ikke dette i det hele tatt å ha noe med tillit å gjøre. I en slik situasjon kreves det ikke noe av den andre, han eller hun skal bare opptre som tilskuer. Å utlevere seg i den tillit en viser den andre er noe annet, fordi det gjennom tilliten stilles en forventning til den andre. I forventningen ligger selvutleveringen, som for eksempel kan innebære å stole på at den andre taler sant eller at en slår an en bestemt tone i samtalen med den andre. Likeledes gjelder det som en blottstillelse når ens tillit ikke blir mottatt, ved at en våger seg frampå for deretter å bli avvist.

2.2.3 Bluferdighet og konvensjon

Mennesket kan ikke og skal ikke til enhver tid møte andre med reservasjonsløs tillit. Tvert imot er det som regel med forbeholden tillit vi møter den andre. De konvensjonelle formene gjør det lettere for oss å omgås og hjelper oss til å unngå stadige sjelelige utleveringer. Ethvert samvær ville bli uutholdelig uten normenes og konvensjonenes beskyttelse.

Åndelig bluferdighet dreier seg om viljen til å ikle sitt budskap en form slik at det ikke blir banalt:

Manglende bluferdighet er alt annet enn harmløst. Åndelig bluferdighet er det som redder de levende forhold et menneske har til andre fra å bli ødelagt av banalitet. Det gir form til et menneskes liv. Det mest levende krever et behersket, et bundet, et indirekte uttrykk (Løgstrup 1999:41).

De samme konvensjonelle formene har imidlertid også en annen funksjon som innebærer at vi nedskriver tilliten og dens fordring. I stedet for å bruke konvensjonen konstruktivt for å gi våre liv form bruker vi den til å distansere oss fra hverandre og sperre oss inne i oss selv. Det skal ikke nødvendigvis fiendtlighet til før tillit slår over i mistro. Mistro oppstår fort der tillit blir møtt av en hvilken som helst annen holdning enn mottakelse; det være seg reservasjon, likegyldighet eller avvisning. Dette finner vi ubehagelig å oppleve og derfor nøytraliserer vi ofte på forhånd tilliten.

Dette vil også kunne skje i møte mellom saksbehandler og klient i barnevernet.

Løgstrup hevder at det er et dilemma at alt som ikke er omsorg for den tillitsfulles liv, er ødeleggelse av det. Han gir uttrykk for at vi løser dette dilemmaet, omsorg eller ødeleggelse, ved å ta i bruk konvensjonen som en tredje nøytral mulighet. Dette skulle innebære at når et menneske er utlevert til meg, har jeg makt til enten i omsorg å ta vare på den andre eller jeg kan ødelegge den andre ved å utnytte min makt til egen fordel og handle på den andres bekostning eller jeg kan være nøytral overfor den andre. Løgstrup synes å avvise denne såkalte tredje nøytrale mulighet som innebærer at jeg verken opptrer i omsorg for den andre eller med ødeleggelse overfor den andre; at jeg bare stiller meg nøytral til den andre. Han sier at det finnes en intim forbindelse mellom fordringen og selve den kjensgjerning at et menneske legger sitt liv i en annens hender. Han hevder videre at fordringen gir seg av denne kjensgjerningen, for:

Kjensgjerningen lukker oss nemlig inne i valget mellom å ta vare på den andres liv eller ødelegge det. Ut fra det skapte liv finnes det ingen tredje mulighet. Å akseptere kjensgjerningen uten å ville høre fordringen er derfor ensbetydende med å stille seg likegyldig til spørsmålet om hvorvidt livet skal fremmes eller ødelegges (Løgstrup 1999:40).

Barnet får vi imidlertid ifølge Løgstrup ikke med oss inn i konvensjonens verden, for barnet kan bare vise reservasjonsløs tillit. Barnet kan ikke konvensjonen og er igjennom den tillit det viser, prisgitt den andre. ”Hvis det ikke møter kjærlighet, blir dets livsmuligheter ødelagt [...]” (Løgstrup 1999:42).

2.2.4 Fordringen og de sosiale normene

Vi har tidligere vært inne på at det er den enkelte selv som, stilt overfor fordringen, må avgjøre hvordan han eller hun skal ta vare på den andres liv. Løgstrup hevder at fordringen er radikal, i den forstand at jeg ikke bare skal ta vare på den andres liv når den tilliten han viser meg styrker mitt livsmot, men også når hans tillit er brysom for meg, kommer upassende og forstyrrer meg. Radikaliteten består i at fordringen bare kan oppfylles i uselviskhet. Det dreier seg om å oppfylle fordringen enten den andre har utlevert seg til meg i tillit og med mildhet eller med en krigersk og fiendtlig innstilling som vekker hevngjerrighetsfølelser hos meg (Løgstrup 1999:66 og 67).

Situasjonen er gjenkjennelig fra barnevernsarbeid der klienter, fordi de ser sine interesser truet, imøtegår saksbehandleren med mistro og avvisning.

Å være uselvisk vil si å sette hensynet til den andre foran hensynet til oss selv. Å være uselvisk innebærer å bruke den makt vi har over den andre til å gjøre det som vi mener er til det beste for den andre, uten forbehold og hensyn til oss selv. Radikaliteten består likevel ikke i at vi får et ubegrenset ansvar for vår neste (Løgstrup 1999:68).

Selv om det ifølge Løgstrup (1999:77) er forskjell på den radikale fordring og de sosiale normene, er det også en intim forbindelse mellom dem. I mange tilfeller vil vi ifølge Løgstrup med utgangspunkt i de sosiale normene få kunnskap om og innsikt i hvordan vi på beste måte, i en gitt situasjon kan ivareta den andres liv. Slik kan vi si at de sosiale normene er veiledende med hensyn til å avgjøre hvilke handlinger den andre er tjent med at vi foretar.

De sosiale normenes veiledning er imidlertid ifølge Løgstrup ikke alltid tilstrekkelig. For å illustrere dette, griper Løgstrup fatt i eksempelet om foreldre som i sin oppdragergjerning har til oppgave å selvstendiggjøre barnet i forhold til seg selv. De fleste foreldre vil gjøre dette fordi de er opptatt av barnets ve og vel. For å få fram sitt poeng vil Løgstrup likevel at vi forestiller oss at foreldre påtar seg denne selvstendigjøringen av barnet ene og alene fordi de har hørt at "slik gjør man". Dersom foreldrene forsøker å selvstendiggjøre barnet på en kald og instrumentell måte,

kan dette ifølge Løgstrup føre til at barnet istedenfor å løsrive seg, binder seg enda sterkere til foreldrene. Slik kan vi risikere å få en motsatt virkning av den tilsiktede (Løgstrup 1999:85).

Løgstrup trekker dessuten fram at det er viktig å ha distanse til normene, som ansporer, ordner, oppdrar eller beskytter, i kommunikasjonen med den andre. Det er ikke jeg som har gitt normen dens innhold, det er ikke jeg som har skapt den og gitt den makt. Han beskriver denne distansen slik:

Å forstå normen og være inneforstått med den uten å oppfatte den som om man selv hadde satt den, å gå inn for den på en slik måte at ens håndhevelse av den bare er måter man selv bøyer seg under den på, er å være bundet til normen i en samtidig distanse til den” (Løgstrup 1999:63).

Å ha distanse til normen innebærer i praksis at vi i en konfliktsituasjon, der vi opplever at den andre har handlet i strid med en norm, ikke bruker normen til å gjøre ende på den andre. Dersom handlingen var i strid med normen kan den riktignok dømmes (Løgstrup 1999:63), uten at vi derfor avviser den andre en gang for alle og så og si rydder vedkommende av veien. Distanse betyr altså, her:

[...] at man lar den andre selv være noe annet og mer enn sin handling, slik at det i dommen man feller, eller i protesten man uttrykker, er vilje til kommunikasjon med ham om normen [...]. I møtet om normene, hvis man selv avstår fra å legge beslag på dem og fra å bruke dem som en giljotin å henrette den andre på, har kjærligheten sin sjanse (Løgstrup 1999:63-64).

2.3 LIVSYTRINGER, KRETSENDE TANKEFØLELSER OG URØRLIGHETSSONEN

Livsytringer, som kjærlighet, barmhjertighet og tillit, hører ifølge Løgstrup til livets grunnfenomen og vi kan vanskelig tenke oss et liv uten. I livsytringene realiserer vi oss selv som medmenneske idet vi i tanke og handling glemmer oss selv og befinner oss ute hos vår neste. Kretsende tankefølelser, som hat og hevngjerrighet, forfengelighet og misunnelse representerer en motsats til livsytringene. Slike følelser sluker ifølge Løgstrup vår oppmerksomhet og fører til at vi kretser om oss selv, at vi leter etter forhold som kan gi næring til disse følelsene og at vi ikke enser vår neste. Kretsende tankefølelser står i veien for vår mulighet til å være et medmenneske.

Urørlighetssonen er ifølge Løgstrup det felt ethvert menneske omslutter seg med og ikke vil ha andres innblanding i. Innenfor urørlighetssonen er vi sårbare og forsvarsløse. Når den andre oppgir grunner for sine handlinger og vi argumenterer med eller mot disse grunnene, er vi saklige. Dersom vi derimot begynner å spekulere i den andres motiv for sine handlinger, har vi beveget oss innenfor den andres urørlighetssone og med dette angrepet personen; vi er ikke lenger saklige. Å være medmenneske betyr, slik Løgstrup ser det, å vise respekt for urørlighetssonen.

2.3.1 Spontane og suverene livsytringer

Et sentralt begrep hos Løgstrup er det han kaller de spontane og suverene livsytringer. Som eksempler på slike livsytringer nevner han kjærlighet, barmhjertighet, tillit og talens åpenhet. Løgstrup har selv vært inne på at ordet "spontan" kan misforstås i retning av assosiasjoner om et brusende, strømmende oppkomme av liv. Når han likevel bruker ordet, er det fordi det dreier seg om det et menneske gjør spontant, utvungent og uten baktanker. Han sier følgende om hva han vil vi skal forstå med å kalle barmhjertigheten for spontan:

[...] når vi kalder barmhjertighed for spontan, betyder det, at gerningene ene og alene er fremkaldte af den tilstand eller stilling, som den anden befinder sig i, uden at den barmhjertige på anden led skal have noget ud af gerningene, hverken for sig selv eller for tredje person eller tredjeinstitution (Løgstrup 1972:19).

Dette er en situasjon som vil kunne inntreffe i barnevernet når et annet menneske påkaller vår hjelp og støtte.

At en livsytring er suveren innebærer for Løgstrup at den ikke kan anvendes; ikke brukes til andre formål enn seg selv:

Den kan kun fuldbyrdes, idet jeg realiserer mig selv i den. Og det kommer af at den er suveræn. Den lægger ikke situationen fast, men bringer den i skred, forvandler den, hvorfor personen hele tiden må spille sig selv ind (Løgstrup 1968:95).

Vi kan ifølge Løgstrup ikke kjøpslå med de suverene livsytringer. Vi kan ikke tale om grader av tillit eller barmhjertighet. Hvis vi er barmhjertige for å oppnå beundring fra andre, går barmhjertigheten i stykker og vi er ikke lenger barmhjertige. Hvor suverene livsytringene er, uttrykker han på denne måten: "Slår man det bitterste af på oprigtigheden, er man i uoprigtigheden. Reserverer man sig en tøddel i troskaben, er man i troløsheden" (Løgstrup 1968:115).

Når Løgstrup innfører begrepet om livsytringene, representerer dette en endring av synspunktet i "*Den etiske fordring*" der han insisterer på at den uselviske ivaretakelsen av den andres liv kun er innholdet av en uoppfyllelig fordring. Med de spontane livsytringer derimot, følger den tanke at ivaretakelsen av den andre faktisk kan skje. Det er imidlertid ikke slik at det er de spontane livsytringer som realiserer fordringen. Fordringen sier ikke at vi skal være barmhjertige, tillitsfulle eller ærlige; den sier at vi ved bruk av vår fantasi selv må finne ut hva som må til for å ivareta det av den andres liv som vi har i vår hånd. Fordringen krever uselviskhet; at vi setter vår neste i

sentrum. Fordringen dreier seg ikke om mitt forhold til normer eller regler, men om mitt forhold til min neste. Om dette forholdet mellom fordringen og livsytringene sier Løgstrup:

Fordringen er uopfyldelig, den suveræne livsytring frembringes ikke af viljens anstrengelse med at lyde fordringen. Den suveræne livsytring fuldbyrdes derimod, men spontant, uden at være fordret. Fordringen melder sig, når den suveræne livsytring udebliver – men avler den ikke; fordringen fordrer derfor at blive overflødig (Løgstrup 1968:114).

Talens åpenhet er også en spontan livsytring som Løgstrup har vært opptatt av. Han er ikke med dette begrepet interessert i den som snakker, taleren, men heller opptatt av språket, det vil si selve talen og den åpenhet eller sannferdighet som ligger i den. Det dreier seg ikke om hvorvidt den som snakker taler sant, men om språkets (talens) iboende sannferdighet.

Løgstrup illustrerer dette med en fortelling om en kvinne som midt på natten får besøk av tungt bevæpnet statspoliti. De spør etter hennes mann og hun blir nødt til å skjule sannheten. Hun forteller politiet at han er på forretningsreise. Hun er på vakt og i konstant beredskap idet hun er fullt klar over at en uoverlagt bemerkning fra henne, kan røpe ektemannen og i neste omgang være livsfarlig for dem begge. Til tross for dette, må kvinnen hele tiden ta seg i en tilbøyelighet hun har til å forsøke å komme på talefot med politimannen, som om hun kunne få ham til å gi opp sitt destruktive oppdrag; få ham til å komme på bedre tanker. Løgstrup spør hva det er som melder seg i denne tilbøyeligheten til å vise tillit, selv der det overhodet ikke er noen grunn til annet enn det å nære mistillit. Han forklarer dette slik:

At tale er at tale ud. Det er ikke noget, som den enkelte gør talen til, det er den i forvejen, så at sige som anonym livsytring. Det er dens suverænitet, som vi giver os ind under i samme øjeblik vi giver os til at tale. Selv i den situation, hvor det er livet om at gøre at føre den anden bag lyset, hvor den andens

ødelæggelsesvilje er vitterlig og hans spil gjennomskuet til bunds – selv da melder den sig, så det ligefrem fornemmes som noget naturstridigt ikke at tale ud. Den suveræne livsytring kommer os i forkøbet, vi gribes af den. Deri består spontaneiteten (Løgstrup 1972:17).

2.3.2 De kretsende tankefølelser

Kretsende eller tvungne tanke- og følelsesbevegelser er et fenomen som står i veien for de spontane livsytringer. Løgstrup mener vi er fanget i og kretser om oss selv i slike følelser, mens vi i de spontane livsytringer befinner oss ute hos vår neste. Som eksempler på kretsende følelser, nevner han det å føle seg fornærmet og det å føle misunnelse, samt hat og hevngjerrighet (Løgstrup 1968).

I barnevernsarbeid vil det være en utfordring å bryte et mønster av kretsende tankefølelser som forhindrer en i å imøtekomme klienten konstruktivt.

Løgstrup definerer det å føle seg fornærmet som en situasjon der en føler seg forurettet uten grunn. Den krenkelse vi hevder å ha vært utsatt for, er bagatellmessig, men blåses opp. Det smålige som er karakteristisk for det å føle seg fornærmet, innebærer at det ikke er noe samsvar mellom anledning og reaksjon. Løgstrup hevder at det å være fornærmet ofte er et direkte forsøk på å skjule en forseelse en selv er skyld i. Når en ikke tåler å innse at en har gjort noen urett, avledes oppmerksomheten fra ens egne feil ved at en gjør seg selv til den forurettede part. ”Fornærmelsen er den billigste formen for vellyst gjennom smerte, fordi smerten er imaginær og man vet at den er det” (Løgstrup 1999:32).

Misunnelse dreier seg om å ikke unne den andre for eksempel evner og egenskaper, stilling og posisjon eller utrustning og skjebne. Misunnelse kan ifølge Løgstrup komme av at den andre eier noe en selv mangler og den kan også i neste omgang innebære en beundring for dette som den andre er i besittelse av. Misunnelsen oppstår

fordi en ikke er i stand til å godta at en selv ikke innehar dette ønskverdige og at det anses for urimelig, urettferdig og ufortjent at den andre derimot, eier dette.

Misunnelse finner ifølge Løgstrup grobunn i avmektigheten. Den misunnelige kan ikke gjøre noe for å endre på egne mangler eller på forfordelingen hos den andre. I avmektighet fortaper den misunnelige seg i sin egen bitterhet. Løgstrup uttrykker følgende om de kretsende tankefølelser og deres prosesser:

Overhovedet gjelder det alle de tanke- og følelsesbevægelser, der går deres tvungne gang – som fx også had og hævnerrighet – at de er selvforsynende, de fleste af de forurettelser, som de holdes i gang af, udklækker de selv. Alt udlægges i dårligste mening i en overdreven mistroiskhed. Fordi man nyder sig selv som forurettet, må man opfinde forurettelser til at fodre selvnudelsen med. Det er næppe rigtig at kalde det følelser som et menneske lukker sig inde med, snarere er det fikserede tanker hvis kummerlige emotionalitet består i, at selvet tvinger dem til at gå i ring om sig. Holdt i jegets snor, under dets pisk, går tankerne rundt og rundt i jegets egen manege (Løgstrup 1968:94).

2.3.3 Urørlighetssonen

Det som Løgstrup i sitt tidlige forfatterskap kalte ”åndelig bluferdighet”, gikk han etterhvert over til gi uttrykket ”urørlighetssonen”. Hva urørlighetssonen innebærer gir Løgstrup uttrykk for i en enkelt setning, slik: ” Vi setter oss opp imod at noget andet menneske bryder ind i den” (Løgstrup 1982:163). Her tenker han på dette at vi alle har noe som vi ikke vil at andre skal få innsyn i, forhold som vi ikke ønsker andres meninger om eller innblanding i. Det kan være svært forskjellig fra person til person, hva vi ønsker å holde for oss selv, innenfor urørlighetssonen. Som eksempel på hva mennesker flest vil holde utenfor andres innblanding, nevner Løgstrup motivene for våre handlinger.

Når en i barnevernsarbeid er opptatt av klientenes motiv, er dette ofte fordi en ved dette søker å forstå grunnene for at klientene handler som de gjør.

Løgstrup nærmer seg temaet om urørlighetssonen, ved å trekke opp en diskusjon om forskjellen mellom de grunner som vi oppgir for våre handlinger og de motiv som vi måtte ha for de samme handlinger. Vi skjuler våre motiver, ved å oppgi grunner for hva vi gjør. Det vedkommer ikke andre hvilke motiv vi har for en handling. Det som derimot ligger åpent for mening og innblanding fra andre, er hvilke grunner vi oppgir for handlingen (Løgstrup 1982).

Dersom vi, i en diskusjon med den andre, blottlegger det vi mener er den annens motiv ved å si at den andre har gjort slik eller sånn for eksempel fordi hun er misunnelig eller som et annet eksempel, fordi hun er forfengelig, innebærer dette ifølge Løgstrup å trenge seg innenfor den annens urørlighetssone. Når vi prøver å avsløre den annens motiv heller enn å argumentere med eller mot det den andre oppgir som grunner for sine handlinger, holder vi oss ikke lenger til saken, men angriper i stedet personen. Innenfor urørlighetssonen er vi sårbare og forsvarsløse, og trenger noen seg innenfor, er dette å gå over grensen til det private. Dersom vi trår over denne grensen, kan det være en effektiv måte å sette den andre ut av spill på, men det undergraver samtidig enhver saklig diskusjon.

Løgstrup trekker derfor følgende konklusjon, samtidig som han kommer med råd om hvordan vi bør opptre dersom en annen trår over vår urørlighetssone på en måte som beskrevet ovenfor:

Urørlighedszonen har altså også den funktion at få os til at holde os til sagen. Bliver vi derfor angrebet på våre motiver – med rette eller med urette – gør vi derfor også klogest i at lade være med at forsvare os, men kaste motiverne for de sultne sjælesjakaler og i stedet stå fast på vore grunde og værgе for os med dem (Løgstrup 1982:163, 164).

Løgstrup hevder at vi voksne som regel lar andre voksnes motiv være i fred (respekterer urørlighetssonen). Vi er forsiktige med å si vår mening rett ut til andre voksne uansett hvor forkastelig vi mener at vedkommende oppfører seg, fordi vi vet at en slik direktehet ofte fører til trass hos den andre og kanskje heller til opprettholdelse av det negative som vi påpeker. Derfor ”pakker vi inn” budskapet og uttrykker oss indirekte, og aller best holder vi det for å være hvis vedkommende selv kan komme til det vi regner som den rette mening. Ifølge Løgstrup er det når ord får karakter av overfall, at den andre lett setter seg til motverge. Vi går derfor en del omveier i vår omgang med den andre, for å la den andre beholde kontrollen over seg selv, og ”for at lade ham selv komme til facit” (Løgstrup 1982:163).

Når det gjelder barn, derimot, hevder Løgstrup at vi ofte ikke tar hensyn til urørlighetssonen. Overfor barn har vi lett for å si vår mening rett ut, trå inn over urørlighetssonen og gå inn på barnets motiv. Løgstrup sier det slik:

Sige sin mening rent ud er at nævne den andens motiv ved navn: Du er misundelig, du er forfængelig, du er indbilsk. Det gør vi så godt som aldrig overfor voksne, så meget tiere over for børn. Alt hvad vi viger tilbage for at sige til voksne, af frygt for virkningen af vore ord, siger vi til børn. Så pædagogiske vi er overfor vore med-voksne, så upædagogiske er vi over for børn (Løgstrup 1982:163).

Dersom vi beveger oss inn på motivene, begynner vi ifølge Løgstrup å ta stilling til selve personen og uttaler oss om noe som barnet selv ikke er herre over. Løgstrup mener dette har karakter av overgrep, fordi det innebærer å frata barnet kontrollen over seg selv; ”sætte den anden fra styret” (Løgstrup 1982:162).

Løgstrup aksepterer ikke at voksne gjør dette mot barn. For Løgstrup betyr å verne om barn at vi må respektere urørlighetssonen hos barn slik vi (stort sett) gjør det overfor voksne. Vi kan ikke ifølge Løgstrup argumentere med at det å avsløre barns motiv er nødvendig av hensyn til deres utvikling, for et barn kan bare utvikle seg hvis det får anledning til å komme fram til det riktige svaret selv. Hvis det ikke tilrettelegges for en

slik prosess, forblir barnet uutviklet eller en form for skjevutvikling vil finne sted (Løgstrup 1982:163).

Løgstrup drøfter også forholdet mellom talens åpenhet og urørlighetssonen. Han spør om ikke talens åpenhet står i motsetning til respekten for urørligheten. Til dette svarer han: ”Jo, det gjør den, og det var ikke godt andet. Det er de modsat rettede tendenser, der holder liv i vor tilværelse og hindrer den i at stivne i forenklinger” (Løgstrup 1982:165).

Det ligger en motsetning mellom urørlighetssonen på den ene siden, der det dreier seg om å beskytte motivene og opprettholde saklighetsnivået, og åpenheten på den andre siden, der det dreier seg om å tale og handle uten forsøk på å skjule eller beskytte våre motiv. Løgstrup mener det er nødvendig at vi skiller mellom to typer motsetninger. Vi har motsetninger som utelukker hverandre, disse kaller han for atskillende motsetninger. Vi har motsetninger som betinger hverandre, disse benevner han som forenende.

Som eksempel på atskillende motsetninger, trekker Løgstrup fram forholdet mellom antipati og sympati, der han forklarer at det ene fenomenet driver det andre ut; der antipatien går inn, går sympatien ut. Med forenende motsetninger har det seg annerledes, og forholdet mellom talens åpenhet og urørlighetssonen er nettopp en slik motsetning. De betinger hverandre gjensidig. De holder hverandre i sjakk, de hører nøye sammen. Respekten for urørlighetssonen og åpenheten hindrer hverandre i å forfalle til isolasjon og taktløs og ubetenksom løsmunnethet (Løgstrup 1982:170).

I barnevernet er det en utfordring å sørge for at antipatien ikke får råde, og om mulig legge til rette for at motsetninger kan forenes.

2.4 FORHOLDET MELLOM LIVSYTRINGER, KARAKTERTREKK OG HANDLING

I det umiddelbare forholdet mellom to mennesker fullbyrdes ifølge Løgstrup livsytringer, slik at vår neste direkte berøres. Våre karaktertrekk får indirekte følger for vår neste, fordi våre evner og egenskaper gjør oss mer eller mindre flinke til å løse oppgaver vi står overfor. Det er ikke karaktertrekkene i seg selv, men de mål de er midler for, som avgjør om vi bidrar til medmenneskelighet.

Handling er nødvendig for å realisere livsytringer, for vi er ikke barmhjertige bare ved å føle barmhjertighet. Hvordan vi velger å handle, er ifølge Løgstrup avhengig av situasjonen og de overveielser vi gjør. Gjennom utøvelsen av skjønn, har vi mulighet til å realisere oss selv som medmennesker.

Det er barnevernsarbeideres oppgave å skulle utøve skjønn.

2.4.1 Livsytringer og karaktertrekk

Det er i det umiddelbare forholdet mellom to mennesker, at livsytringen ifølge Løgstrup fullbyrdes. En annens nærvær påkaller min tillit eller en annens ulykke påkaller min barmhjertighet. Samtidig kan den ulykkelige ikke hjelpes uten at det også blir utført et stykke saklig arbeid. Jeg er ikke barmhjertig, ved kun å føle barmhjertighet (Løgstrup 1972:22).

Barnevern påkaller handling.

Ifølge Løgstrup kan livsytringer ikke oppøves. Ved at de kommer til utfoldelse, realiserer vi oss selv. Løgstrup stiller spørsmålet om hva som gir et menneske dets substans og svarer slik: "Det får det af at identificere sig med det definitive ved de livsytringer, i hvilke det fuldbyrder sit liv" (Løgstrup 1968:98).

Når det gjelder karaktertrekk er rang-forholdet omvendt. Våre karaktertrekk kommer ifølge Løgstrup først og fremst til utfoldelse i forbindelse med et stykke arbeid som skal gjøres eller en oppgave som skal løses og ikke, som livsytringen, i det umiddelbare forholdet mellom to mennesker. Vi kan være mer eller mindre flinke til å løse de oppgaver vi blir pålagt eller tar på oss. Hvilke egenskaper vi har, blir avgjørende for resultatet. Ut fra hvordan jeg utfører mitt arbeid og løser mine oppgaver, lykkes eller mislykkes mitt forhold til den andre.

Setter vi en pålitelig person til å utføre et arbeid, kan vi ifølge Løgstrup være sikre på at arbeidet blir gjort, det sluntres ikke unna, det gjøres til punkt og prikke og det fullføres etter forutsetningene. Det den pålitelige tar på seg er i de beste hender og som en følge av dette lykkes denne persons forhold til medarbeiderne; de behøver ikke å holde øye med vedkommende (Løgstrup 1972:22).

Slik Løgstrup ser det, kan imidlertid ikke karaktertrekk regnes for gode eller onde som sådan. Pålitelighet og selvbeherskelse, mot og måtehold er ikke godt i seg selv, men er midler i det godes eller ondes tjeneste. Det er det mål de er midler for, som er godt eller ondt: ”Der er intet i veien for, at en gangster kan være pålidelig” (Løgstrup 1972:23). En forbryter kan bruke sin pålitelighet til å gjennomføre et godt planlagt ran og demonstrere sin pålitelighet i forhold til denne moralsk forkastelige oppgave. Derfor er det slik at det ikke er karaktertrekkene i seg selv, men de mål de er midler for, som er avgjørende.

For en saksbehandler i barnevernet gjelder det samme.

Ifølge Løgstrup kan karaktertrekk oppøves og foredles. Løgstrup sidestiller begrepet karakter med det som i antikken ble kalt dyd. Sistnevnte begrep ble etter hvert belastet, hevder han, fordi det ble ilagt den betydning at dyder erverves for deres egen skyld. Dydsbegrepet ble løsrevet fra de oppgaver, det arbeid og det fellesskap mennesker imellom, som både skaper og overholder karakteren (Løgstrup 1972:25).

2.4.2 Livsytringer og handling

Ifølge Løgstrup realiseres ikke livsytringer uten handling. Uten handling, blir den barmhjertighet som vekkes i deg over en annens nød, ”til føleri og retorik” (Løgstrup 1972:22). Om handlingen som følger med livsytringen er spontan, betyr likevel ikke det at det ikke ligger overveielser bak. Handlingen er ikke direkte bestemt av livsytringen, men innebærer at vi har overveid situasjonen den andre befinner seg i, foretatt en vurdering, brukt vårt skjønn. Dersom vi avkreves svar på hvorfor vi handlet som vi gjorde, kan vi argumentere for det. Løgstrup sier: ”Også når handlingen umiddelbart fremgik af en situation, hvor det var ligetil hvad der skulle gøres, var argumenterne til stede, kun var de latent til stede, fordi de var overflødige” (Løgstrup 1982:110).

Livsytringen dikterer altså ikke handlingen og den krever vårt skjønn: ”Livsytringen er inspirationen i fantasiens og forstandens overvejelser af hvad der skal siges og gøres” (Løgstrup 1968:117). Hvilken handling vi velger, avhenger av situasjonen. Av og til kan situasjonen være slik at det eneste riktige er å sette livsytringen ut av spill. Som illustrasjon på dette henviser Løgstrup til sin fortelling om kvinnen som fikk statspolitiet på besøk og som måtte gå imot talens åpenhet og lede politiet på villspor, fordi de var ute i et destruktivt ærend og hadde makt. ”Livsytringen kan altså suspenderes, og det kan være nødvendig, ja pligt at gøre det” (Løgstrup 1982:111).

I barnevernsarbeid kan en komme opp i risikofylte situasjoner som fordrer at en må tilsidesette den åpenheten en ellers måtte ønske å ha tilstede.

Løgstrup er opptatt av at det å suspendere livsytringer ikke er noe vi kan ta lett på. Det er kun noe vi kan tillate oss der vi befinner oss i en unntakstilstand. Vi må ikke innbille oss at vi befinner oss i en slik unntakstilstand så snart noe ikke går akkurat slik vi ønsker. Vi må kunne avlegge regnskap for hvorfor vi for eksempel har suspendert talens åpenhet, ved å begrunne det med at vi har å gjøre med et menneske som er ute i et destruktivt ærend. Så snart det ikke lenger foreligger en ekstraordinær situasjon, vil derfor talens åpenhet igjen innfinne seg (Løgstrup 1982:111).

2.5 MAKT OG RASJONALISERING, MENNESKEVERD OG LIKHET

Vi befinner oss ifølge Løgstrup aldri i et makttomt rom. Enhver livsutfoldelse innebærer maktutøvelse, i kraft av den gjensidige avhengigheten vi har til hverandre eller som følge av at vi utfører ulike oppgaver som i neste omgang utfordrer oss som medmennesker fordi det vi gjør får konsekvenser for vår neste. Makt er ikke tvang, makt er innflytelse og påvirkning. Makt er ikke i seg selv et onde, det handler om hvordan vi bruker makten. Når makten blir gjennomrasjonalisert og framstår som programmert maktutøvelse der vi til enhver tid kan påberope oss systemet, bidrar vi ikke lenger til medmenneskelighet. Skjønnets er blitt borte og vi har fått undertrykkelse i stedet.

Mennesket er, slik Løgstrup ser det, ikke formålsløst eller formålstjenlig. Vi har alle det samme menneskeverd. Vi har alle krav på å bli behandlet rettferdig. At vi skal behandles rettferdig betyr likevel ikke at vi skal behandles likt. Det må tas hensyn til at mennesker er ulikt utrustet hva evner og anlegg angår. Som medmennesker utfordres vi derfor til å balansere likhetstanken mot barmhjertigheten som livsytring, for i denne ligger hensynet til de svake.

2.5.1 Makt og rasjonalisering

Løgstrup er opptatt av makt. I det følgende skal det dreie seg om det Løgstrup kaller makten i de umiddelbare relasjoner. I de umiddelbare relasjoner har vi makt over hverandre fordi vi er gjensidig avhengige av hverandre. I familien og i nabolagets hverdagsfellesskap, i vennsforhold og i forhold til kolleger utleverer vi oss ifølge Løgstrup og legger deler av vårt liv i en annens hender. Løgstrup beskriver dette maktforholdet slik:

Vor afhængighed af hinanden betyder, at vi er genstand for magtudøvelse, og at vi selv udøver magt. Vi befinder os aldrig nogen sinde i et magttomt rum. Den enkeltes livsudfoldelse er også altid en udfoldelse af hans magt over andre. Livs- og magtudfoldelse kan ikke skilles ad. Det gør vor tilværelse farlig, og det er en farlighed, der ikke kan skaffes at vejen. Det ville heller ikke være ønskeligt. For den enkeltes livs- og magtudfoldelse er ikke alene til skade for den anden, men også til gavn for ham (Løgstrup 1972:117).

Vi kan bryte med vår familie, vise våre venner en kald skulder eller skyve fra oss kolleger, men dette betyr ikke derfor at vi lever i uavhengighet til de det gjelder. Følger en Løgstrup, innebærer det snarere at vi har fått en form for avhengighet som vi kunne kalle bitterhetens og fornærmethetens avhengighet. Det vil alltid være slik at der vi har brutt med noen, vil andre etter hvert innta deres plass, for det er ikke mulig å sette seg utenfor tilværelsens ”interdependens” (Løgstrup 1972).

Ifølge Løgstrup er det mange som ikke vil godta at makt brukes i denne betydning; de vil heller bruke ord som påvirkning og innflytelse på det som Løgstrup kaller makt i de umiddelbare relasjoner. Mange vil avgrense makt til de forhold der det brukes åpenlys tvang eller der makten utøves med tause eller åpenbare trusler, slik at den som er offer for maktutøvelsen, opptrer lydig fordi hun er redd og vil unngå straff.

Løgstrup går i rette med denne oppfatningen av maktbegrepet. Han argumenterer med at dette skulle innebære at både den som er gjenstand for maktutøvelsen og den som utøver makten er seg den bevisst; noe Løgstrup mener slett ikke alltid er tilfelle. Han illustrerer dette med å trekke fram en leder som gjennom et langt liv har hatt en selvfølgelig maktposisjon; så selvfølgelig at det at han skulle være i besittelse av makt ikke engang har streift ham. De som har fulgt den samme lederen vil kunne hevde at de var kommet fram til de samme tanker som sin leder av den enkle grunn at de var enige med ham. Ifølge Løgstrup hører tvang ikke med til det å utøve makt (Løgstrup 1982:14).

Løgstrup presiserer videre at det er uheldig å skille innflytelse og påvirkning fra makt, i den hensikt å framstille makt som et negativt ladet begrep og innflytelse og

påvirkning som positivt ladede begrep, fordi det innebærer å tilsløre makten. Han utdyper dette slik:

Indflydelsen og påvirkningen har ikke godt af at blive erklæret for hvid. De kan lige så godt tjene til at give den der lider af magtbrynde frit spil. Lader han bare være med at true og gøre brug af fysisk magt, kan han tage alle midler i brug og hævde at han kun påvirker og øver indflydelse. Midlerne kender man: Han sørger for at sidde i baghånd. Han beskylder den der har en afvigende mening for at forråde den fælles sag. Han trætter folk til døde med gentagelser osv. Men udøve magt, nej om han kender til det! (Løgstrup 1982:14).

Det er altså ikke slik at det bare er tale om makt der noen kommer med trusler eller der det deles ut ørefiker eller slag. Ifølge Løgstrup er det best å erkjenne at det er makt i innflytelse og påvirkning. Det understreker at vi må stå til regnskap for de midler vi gjør bruk av og at vi ikke må innbille oss at vi har carte blanche, når vi bare holder oss fra å "nikke skaller" (Løgstrup 1982:15).

En barnevernsarbeider står i en situasjon der hun påvirker sine klienter.

Det handler ifølge Løgstrup ikke om å unngå makt, men om hvordan vi bruker den: "Nej, magtudfoldelsen, fordi den nu engang er uadskilleligt forbundet med livsudfoldelse, skal ikke udryddes, men tæmmes" (Løgstrup 1972:117).

Løgstrup beskriver videre hvordan makten rasjonaliseres. Han påpeker at det moderne samfunn først og sist utmerker seg ved rasjonalitet. Vi har ifølge Løgstrup sosiologisk sett forholdsvis selvstendige samfunnsområder som økonomien, forvaltningen, rettsordenen og vitenskapene: "Så gennemrationaliserede er områderne, at samfundsborgernes liv, der nu engang går for sig indenfor områderne, bliver beregnelig, både deres egen adfærd og det som de kommer du for" (Løgstrup 1982:118). At disse samfunnsområdene er relativt selvstendige, betyr ifølge Løgstrup ikke at de kan isoleres fra hverandre. Det eksisterer forbindelser mellom områdene og de griper ofte over i hverandre. Rasjonaliteten innebærer videre at områdene integreres til en altomfattende struktur, hvor alt henger sammen med alt (Løgstrup 1982:118).

Rasjonalitet i seg selv er ifølge Løgstrup ikke et onde, den nyter vi alle godt av. Behovet for mat, varme og tak over hodet kan rasjonaliseres og er blitt det gjennom den industrielle produksjon av varer og tjenester som foregår for å tilfredsstille disse og lignende behov. Vi nyter godt av en rekke forbrugsgoder som tilflyter oss gjennom den rasjonelle produksjon. Vi nyter godt av rettssikkerheten. Når vi blir syke nyter vi godt av den medisinske vitenskap og slik kunne vi ifølge Løgstrup (1982:119) fortsette å liste opp fordeler.

Slik sett vil også barnevernet kunne sies å være et gode.

Løgstrup utdyper imidlertid også de ulemper rasjonaliseringen gir. Den største faren ved gjennomrasjonaliseringen av samfunnet, består ifølge Løgstrup i at den virker upersonliggjørende:

Før vi ved af det sker rationaliseringen for dens egen skyld og bliver mer og mer abstrakt. Sansen svækkes for de livsytringers selvstændighed og særpræg, der bærer rationaliteten og som ikke lader sig rationalisere. De taber i indhold og blegner, og man ved ikke mer af, på hvor afgørende måde de bærer et samliv der har indhold og spænding (Løgstrup 1982:119).

I det gjennomrasjonaliserte samfunn vil altså de spontane livsytringer kunne undergraves, tape i innhold og blekne. Rasjonalisering har innenfor alle livsområder blitt et mål i seg selv, noe som medfører at forholdet mellom mennesker er blitt mer og mer upersonliggjort. Slik tildekkes ifølge Løgstrup maktmisbruket innenfor institusjonene. Dette ser en ifølge Løgstrup (1982) når en sammenligner dagens samfunn med det som fant sted for hundrede og femti år siden.

Maktmisbruket den gang besto ifølge Løgstrup i at maktutøvelsen rammet vilkårlig. Løgstrup illustrerer dette ved å referere til forfatteren Balzac, som med et kritisk blikk på de rikes spill, i sine romaner forteller fra en periode Løgstrup kaller forlenget føydalisme. Romanene forteller, ifølge Løgstrup, slik at man fornemmer det som selvfølgelig at noen mennesker er født for bare å nyte tilværelsen og slippe arbeid,

mens andre er født til et liv i sult og nød, fylt av et ubønnhørlig slit og strev (Løgstrup 1982:62). Løgstrup hevder at det som har endret seg siden den gang er at makten er blitt rasjonalisert. Misbruk av makt blir det når makten både utøves fantasiløst og med den beste samvittighet av verden fordi den har rasjonaliteten på sin side. Når makten er blitt rasjonalisert i den grad at den er blitt til en programmering av makt, blir den til undertrykkelse, fordi man ”går frem uten at skele til høyre eller venstre” (Løgstrup 1982:62).

Rasjonaliseringen innebærer ifølge Løgstrup ryggdekning for makthaveren, slik at vedkommende føler seg viss på at undertrykkelsen er til beste for de undertrykte. Der maktmisbruket tidligere besto i at makten rammet vilkårlig, består i dag misbruket av makt i ”en rationelt begrundet usmidig programmeret udøvelse af den” (Løgstrup 1982:62). Det dreier seg om at makthaveren til enhver tid kan påberope seg systemet.

Som innenfor alle andre samfunnsområder, vil også en saksbehandler innenfor barnevernet trygt kunne legitimere sine handlinger med referanse til systemets krav.

Løgstrup griper til filmen ”Gjøkeredet” (om livet på en psykiatrisk avdeling) som illustrasjon på det moderne maktmisbruk. I filmen møter vi makthaveren gjennom den kvinnelige avdelingssykepleieren som gjennomfører pasientterapien uten at hun fortrekker en mine; ingen begivenhet står å lese i hennes ansikt; hennes blikk er uforstyrret; hun er helt uten sinnsbevegelse. Avdelingssykepleieren hersker gjennom sin terapi og avviser ethvert spontant ønske fra pasientene om for eksempel å se et tv-program, ved å påpeke at enhver er best tjent med at behandlingsskjemaet følges til punkt og prikke. Løgstrup tolker dette slik: ”Den gode samvittighed ved terapiens ubøiyelige rationalitet har skaffet hende af med enhver indlevelsessevne” (Løgstrup 1982:62-63).

Løgstrup konkluderer med at det er de to faktorene ”offerets hjelpeløshet” og ”maktens rasjonalitet” som er foranledningen til den moderne form for umyndiggjørelse og programmert maktutøvelse (Løgstrup 1982:63).

2.5.2 Menneskeverd og likhet

Liksom livsytringene utgjør noe eksistensielt konstant i vår tilværelse, slik forholder det seg ifølge Løgstrup også med det Løgstrup kaller for den kosmiske likhet. Kosmisk likhet dreier seg om menneskeverdet; hva mennesket er verd utover den betydning vi legger i menneskets verdi i kraft av dets handlinger. Løgstrup forklarer dette slik:

Til alt hvad der er til og går for sig kan vi stille to spørgsmål: Har det et formål, i givet fald hvilket, eller er det formålsløst? Ingen af de to spørgsmål kan vi stille til noget menneskes tilværelse. Den er hævet over at blive gjort til middel for noget formål, og den er hævet over at blive anset for formålsløs. Formålstjenlig eller formålsløs, det enten-eller preller af på menneskets tilværelse. Kort sagt, for et menneskes betydning og værd findes ingen målestok, og når der ikke gør det, er mennesker lige. Også den lighed må vi give et navn, og jeg vil foreslå at kalde den kosmisk (Løgstrup 1982:127-128).

Til menneskets atferd og handlinger kan vi altså stille spørsmål om hvem de er til gagn eller til skade for, men vi kan ikke etterspørre selve menneskets nytteverdi, for det vil ifølge Løgstrup være inhumant: "Lade et menneskes betydning være afhængigt af dets bidrag til det fælles bedste er inhumanitet" (Løgstrup 1982:127). Mennesket er ikke formålsløst eller formålstjenlig, for vi har alle det samme menneskeverd. Den kosmiske likhet er altså en slags dypere liggende likhet som vi mennesker allerede "af naturen" befinner oss i (Løgstrup 1993:18). Det er med livsytringene som med den kosmiske likhet: de tilhører livets grunnfenomen. Som grunnfenomen skaper og opprettholder de vår tilværelse. De har ingen direkte samfunnsorganiserende makt, men samfunnsorganiseringen må likevel hvile i grunnfenomenene, "hvis den ikke skal blive forgæves eller forværre alt" (Løgstrup 1982:120).

I så måte stilles barnevernet overfor utfordringer på linje med andre institusjoner i samfunnet.

Hos Løgstrup går det ingen rett linje fra etikk til politikk. Vi kan ikke organisere et samfunn ut fra livsytringer for de er ubetingede og kan ikke brukes til andre formål enn seg selv. Imidlertid trenger vi ifølge Løgstrup idealer når ulike samfunnsoppgaver skal løses. Selv om livsytringer ikke direkte kan være organiserende, kan de "omsættes til ide eller give stødet til dannelse af ideer" (Løgstrup 1982:120).

Politisk likhet er den likhetside som ligger til grunn for en demokratisk samfunnsorganisering. Denne likhetstanken har ifølge Løgstrup sitt utspring i "at den ene gjør den anden til sin ligemand, eller at samfundet gjør alle til ligemænd for eksempel for loven og ved valgurnen, på trods af deres ulighed i udrustning" (Løgstrup 1982:121). Begrunnelsen for at det er viktig å etterstrebe et slikt likhetsideal i samfunnet, er for Løgstrup at det sikrer folks frihet og at det fremmer deres selvstendighet; noe som igjen innebærer at mennesket får utfolde sine evner og ferdigheter så langt det lar seg gjøre på sin egen måte. Det er ifølge Løgstrup uomstridt at mennesker prinsipielt skal ha lik sjanse til utdanning og de samme muligheter for å øve politisk innflytelse (Løgstrup 1982:121).

Likebehandling er et viktig forvaltningsmessig prinsipp i barnevernet.

Løgstrup problematiserer imidlertid likhetstanken, peker på de begrensninger den har og slår fast at den ikke alltid kan stå alene som politisk idegrunnlag. Han stiller spørsmålene om hvor langt det er mulig å bruke likhetstanken fornuftig og fruktbart og om når den slår over til å bli et goldt og hardt prinsipp. Han slår fast at den er et vern og et våpen mot en vilkårlig maktfordeling og en vilkårlig maktutøvelse. Bruker vi derimot likhetstanken til å fortrenge ulikheten, blir dens funksjon at vi blir likegyldige med de som "gik bag af dansen" (Løgstrup 1982:123).

I barnevernet vil det være en utfordring å få til en likhet som ikke fortrenger ulikhet.

Løgstrup argumenterer med rettsvesenet som et bakteppe og hevder at en ledende tanke for rettshåndhevelsen nettopp har vært en polemikk mot likhetstanken, fordi:

Den strenge ret er den største uret. Ordsproget siger, at jo mere konsekvent man går ud fra, at samfundet består af fuldstændigt lige retssubjekter, desto større uret bliver resultatet af retshåndhævelsen. Sempelt hen fordi man ignorerer den fundamentale kendsgerning, at mennesker på alle leder og kanter er ulig hinanden. En ret, der ikke går ud fra og respekterer menneskers ulighed, bliver måske for uret (Løgstrup 1982:123).

Noe av det samme vil ifølge Løgstrup skje dersom vi trekker tanken om sjanselikhhet for langt. Løgstrup uttrykker seg slik om dette:

Siger vi for eksempel: Alle skal have de samme chanser, bruker vi lighhetstanken som værn og våben imod vilkårlighet, imod privilegier. Går vi videre og siger: Når alle har fått de samme chanser, må enhver klare seg som han bedst kan, lader vi som om folk også er like i anlæg og udrustning. Ligheten er rykket ind på ulighetens plads, og er blevet til et princip for den nådeløse konkurrence, for alles kamp imod alle (Løgstrup 1982:123).

Ifølge Løgstrup er det viktig at likhetstanken ikke utarter til en situasjon som beskrevet ovenfor. For å unngå dette, må den finne sin likevekt i møte med barmhjertigheten som livsytring, for i denne ligger hensynet til de svake; de som av ulike grunner ikke kan delta i en jevnbyrdig konkurranse (Løgstrup 1982).

Løgstrup trekker også fram andre ”ideer og institutioner” som han framhever har hentet sitt ideal fra grunnfenomener som den kosmiske likhet og livsytringen. Når vi bedømmer et samfunn ut fra et kriterium om hvor godt det tar seg av de svake, de uformuende og de forfordelte, er dette ifølge Løgstrup med utgangspunkt i at den kosmiske likhet er omsatt til ide (Løgstrup 1982:128). Han framholder at vårt helsevesen er utformet på barmhjertighetens vegne, uavhengig av i hvilken grad barmhjertighet som livsytring utspiller seg i institusjonene (Løgstrup 1982:94).

2.6 ETISKE BEGRUNNELSER OG ETISK KOMPETANSE

Etiske begrunnelser er ifølge Løgstrup ikke alltid nødvendig, men når vi setter de spontane livsytringene til side i en konkret situasjon, er det påkrevd med en begrunnelse. Sannhet og barmhjertighet trenger ingen begrunnelse. Løgn og ubarmhjertighet derimot, krever begrunnelse. Kommer et menneske ut for en alvorlig trafikkulykke og vi befinner oss i nærheten, trenger vi i medmenneskelighetens navn ingen begrunnelse for å ringe etter ambulanse og sette i gang førstehjelp. Kravet om en begrunnelse melder seg først dersom vi forlater den som er i nød (det være seg i sjelenød eller i fysisk nød), uten i det hele tatt å yte bistand. Kan vi ikke da komme med en god forklaring på hvorfor vi bare gikk, står vi der helt uten mulighet til å unnskyld oss.

Å argumentere etisk dreier seg ikke bare om å være logisk og analytisk. Etisk argumentasjon er like mye et spørsmål av hermeneutisk art. Det handler ifølge Løgstrup om evnen til å oppdage og forstå en situasjon. Det handler dessuten om å ta situasjonen innover seg og samtidig kunne gi uttrykk for de hendelser som spiller inn i den samme situasjonen. Etisk kompetanse kjennetegnes ifølge Løgstrup særskilt ved evnen til å vurdere og bedømme den enkelte situasjon.

2.6.1 Etiske begrunnelser

Løgstrup problematiserer spørsmålet om å skulle gi begrunnelser. Han mener at behovet for etiske begrunnelser er overdrevet for det er ikke alltid nødvendig å begrunne. Livsytringer kan etter hans syn ikke begrunnes for de tilhører selve livsgrunnlaget vårt og er i seg selv etiske. Vi kan ikke begrunne barmhjertighet eller tillit med noe som er enda mer grunnleggende, for dette er livsytringer, og de er ubetingede:

I samme øjeblik vi søger at begrunde dem, gør vi dem betingede af det som vi begrunder dem med, og de er på stedet fordærvede. Vi har gjort dem til middel for et andet formål end deres eget, nemlig til middel for det formål der er til stede i retfærdiggjørelsen (Løgstrup 1982:107).

På spørsmål om når vi trenger etiske begrunnelser, svarer Løgstrup at det trenger vi når livsytringene kommer ut for en krise. Det kan skje ved at vi kveler en livsytring i fødselen (Løgstrup 1968:124). Haster vi forbi et menneske i åpenbar nød, melder barmhjertigheten seg som norm eller fordring og det kan hende vi snur og rekker ut en hjelpende hånd likevel. Enkelte ganger kan det som nevnt være nødvendig å suspendere livsytringen, slik tilfellet er i en kritisk situasjon der vi må skjule et forfulgt menneske for å unngå en katastrofe. Når vi setter livsytringene til side, trenger vi imidlertid ifølge Løgstrup en begrunnelse. Løgstrup mener at når vi kommer ut for situasjoner der de spontane livsytringer ikke gir entydige handlingsanvisninger, da er det også nødvendig å argumentere etisk ved hjelp av normformuleringer (Løgstrup 1982).

Dersom vi søker etter det forpliktende ved normen, normens iboende befaling om hva vi "bør" gjøre, kan vi ifølge Løgstrup bevege oss i to retninger, oppover eller nedover. Det vi ofte gjør er å bevege oss oppover, henimot en generalisering eller universalisering, der poenget er å søke etter det endelige prinsipp for normens gyldighet. Til tross for at vi nok ad denne vei kan komme til et prinsipp som både er altomfattende og ikke lar seg avlede av noe annet, er Løgstrup kritisk til denne formen for etisk begrunnelse, fordi vi mangler en instans for å avgjøre normens etiske gyldighet. Derved blir det mennesket selv som, gjennom sine avgjørelser, gir normens etiske gyldighet (Løgstrup 1982). Løgstrup har imidlertid et alternativ til denne argumentering oppover mot en generalisering for å formulere etiske begrunnelser.

2.6.2 Etisk kompetanse

Løgstrups alternativ dreier seg om at vi må bevege oss nedover, henimot den konkrete situasjonen som påkaller begrunnelse. Den etiske begrunnelse må etter Løgstrups syn heller finne sin argumentasjon i den konkrete relasjonen mellom meg og den andre. Det er hensynet til den andre som ifølge Løgstrup gjør normen forpliktende (Løgstrup 1972).

Grunnen til at vi overvurderer det generelle prinsipp som grunnlag for etisk argumentasjon, er ifølge Løgstrup at vi ikke skiller mellom en fenomenologisk beskrivelse av den moralske handling og en undersøkelse av hva en handling rent logisk må implisere for å kunne være moralsk (Løgstrup 1972:37). Løgstrup er ikke avvisende til at rasjonalitet har sin plass i etikken i form av argumentasjon og begrunnelse for hvorfor vi handler som vi gjør (Andersen 1995:88). Han hevder imidlertid at overbevisningskraften i argumentasjon og begrunnelse ikke beror på abstrakte prinsipper men på fenomenenes iboende godhet (Andersen 1995:88,89). Etisk argumentasjon vil ifølge Løgstrup, like godt, om ikke bedre, bestå i ”at påberåbe sig de konkrete omstændigheder ved situationen og fordybe sig i dem” (Løgstrup 1972:38)

I barnevernet har en å gjøre med konkrete omstendigheter som krever at saksbehandleren begrunner de hjelpetiltak som iverksettes overfor nødstilte barn.

3 LØGSTRUPS BEGREPSVERDEN - TIL INSPIRASJON I BARNEVERN SARBEID

Slik jeg tidligere har vært inne på, skriver Løgstrup filosofisk og i et allmennmenneskelig perspektiv. Han har ikke i sine tekster hatt som referanseramme en omsorg som utøves i kraft av et yrke. En tilnærming til Løgstrups begreper om medmenneskelighet innenfor feltet barnevern, vil derfor innebære et forsøk på å overføre et helt begrepsapparat tenkt for en allmennmenneskelig sfære til den sfære av profesjonalitet vi må forutsette at et barnevernskontor representerer.

I dette kapittelet presenteres først et konstruert case, om et saksforhold innenfor fosterhjemsarbeid i barneverntjenesten. Etter caset følger en tolkning av Løgstrups begreper som tankegods og fokus i barnevernet, med utgangspunkt i caset. Poenget er å levendegjøre Løgstrups begreper og kontekstualisere disse inn mot barnevernsfeltet. Jeg søker å vise hvordan begrepene gir inspirasjon og gjør oss stemt for medmenneskelighet.

3.1 ET KONSTRUERT CASE OM MOREN HILDE OG DATTEREN CECILIE PÅ SJU ÅR

Foranledningen:

Hildes datter Cecilie ble plassert i fosterhjem da hun var tre år gammel og skal vokse opp der. Barnet bodde på sperret adresse i fosterhjemmet den første tiden, på grunn av at Hilde hadde en samboer som truet med å kidnappe barnet tilbake sin mor. Hilde avsluttet etter kort tid dette samboerforholdet og ble gradvis introdusert i fosterhjemmet. Moren Hilde har etter hvert forsonet seg med at Cecilie skal vokse opp i fosterhjem og er glad for at Cecilie har fått det så fint. Hun er imidlertid kritisk til det

forhold at jenta har fått så mange kostbare leker og ting og har overfor saksbehandler antydning at hun er redd for at fosterforeldrene ”kjøper” ungen hennes. Mor har krevd at saksbehandleren tar opp dette med fosterforeldrene og har ved en anledning truet med å gå til barnevernsledelsen for å be om ny saksbehandler, da hun ikke synes hennes mening omkring dette tema blir tatt hensyn til. Saksbehandleren er blant sine kolleger kjent for å være modig og direkte i samtale med klienter.

Mor flytter mye, har stadig nye kjæresten, klarer ikke å jobbe eller gå på skole og lever for tiden av sosialhjelp. Mor har samværsordning med Cecilie en ettermiddag annenhver måned. Tidligere hentet mor Cecilie med på en tur ut, enten til en lekeplass i nærmiljøet til fosterhjemmet eller at de to gikk på kafé. Cecilie hadde imidlertid ikke lyst til å bli med mor ut etter hvert og mor syntes det var greit å ha samværene i fosterhjemmet. Etter avtale med barneverntjenesten pleier fostermor å forberede samværene godt, for å legge til rette for at mor og barn kan ha en fin stund sammen. Hun har papir og fargestifter tilgjengelig og hun oppfordrer ellers mor til å være med Cecilie på rommet hennes for å leke litt eller se på fotoalbum sammen. Hun serverer ikke kaffe før mor har vært der en stund.

Til tross for disse tiltakene, innebærer som regel besøkene, at mor sitter i stua og småprater hyggelig med fosterforeldrene. Det ser ut for fosterforeldrene som om mor koser seg veldig og helst ikke vil reise seg fra stolen. Cecilie svinser rundt og gjør sine egne ting, snart i stua og snart på rommet, mens hun innimellom henvender seg til moren for å vise henne ting. Cecilie er inneforstått med at hun skal være hjemme når mor kommer og mor får alltid klem av Cecilie, men utover dette ser det ikke ut for fosterforeldrene som jenta er spesielt opptatt av moren sin. Fosterforeldrene meddeler saksbehandler at de ikke synes de får til det som har vært barneverntjenestens intensjon med samværene, altså at mor og barn skal gjøre noe sammen. Fosterforeldrene synes imidlertid ikke det er noe problem å ha mor på besøk og Cecilie har ingen problematiske reaksjoner verken når mor kommer eller går.

Det hender at mor uteblir fra enkelte samvær, uten å gi beskjed og det hender også at hun kommer en time senere enn avtalt. Cecilie blir lei seg når mor uteblir og hun blir utålmodig de gangene hun må vente lenge og ikke kan føle seg sikker på at mor skal

komme. På spørsmål fra saksbehandler om hva som er fint med at mamma Hilde kommer på besøk, har Cecilie for kort tid siden svart at hun liker at mamma kommer og ser hvordan hun har fått det, for som hun sier, ”det er jo mamma Hilde som har født meg”.

Den aktuelle situasjon:

Saksbehandleren har avtalt med mor at de to skal ha en samtale på kontoret, der tema for samtalen er samværsordningen. Mor, som ellers ofte ser trist ut, lyser opp i ansiktet når hun forteller saksbehandleren at hun synes det er så hyggelig å komme på besøk til Cecilie. Riktignok synes hun at de ikke burde neddyngnet Cecilie med så mange dyreting, men hun gir likevel først og fremst uttrykk for stolthet over at datteren hennes har fått det så fint. Hun føler seg velkommen der, får alltid kaffe og mat mens hun er der og de har god tid til å snakke med henne, sier hun. De er veldig snille mennesker, legger mor beveget til.

Saksbehandleren har før samtalen vurdert samværsordningen; om den skal endres eller fortsette som før. Hun har tenkt på at hun vanligvis stiller krav til foreldre som har samvær med barna sine, om at de har barnet sitt i fokus under samværene. Hun pleier å si til foreldrene at samværene ikke er ment som ”kaffebesøk” i fosterhjemmet men som en stund der foreldre og barn får gjort noe sammen på en måte som gjør at de fortsatt kan bety noe for hverandre. Samtidig har saksbehandleren i tankene at mor nok er ensom og har udekkede omsorgsbehov for egen del, etter hyppige flyttinger og bytte av kjæresten, samt skole- og jobbforsøk som stadig havarerer. Saksbehandleren husker også at fosterforeldrene har gitt uttrykk for at Cecilie ikke har noen negative reaksjoner i forbindelse med samværene.

Etter mors bevegde bemerkning om at fosterforeldrene er snille mennesker, tar saksbehandleren ordet. De samtaler om Cecilie og om fosterforeldrene, om samværsordningen og etter hvert også om hvordan mor har det i sin hverdag.

3.2 LØGSTRUP – EN TOLKNING

Fordringen

Den etiske fordring innebærer at jeg holder deler av den andres skjebne i mine hender (Løgstrup 1999). Slik jeg forstår Løgstrups begrep om den etiske fordring innebærer dette, med utgangspunkt i vårt case, at saksbehandleren holder deler av skjebnen til mor i sine hender. Saksbehandleren fordres her til å gjøre det hun mener er best for mor (og i neste omgang best for barnet). Det kan være et sammenfall mellom mors ønsker og saksbehandlerens handling som følge av fordringen, men det er i så fall tilfeldig. Fordringen kommer nemlig ikke til uttrykk; den er taus. Det handler ikke om å oppfylle den andres krav og forventninger eller å etterkomme den andres ønsker. Fordringen bygger ikke på en kontrakt mellom saksbehandleren og hennes klient og den har heller ikke sitt utgangspunkt i at saksbehandleren har lovet å hjelpe moren. Fordringen springer simpelthen ut av at det i møtet med moren, står i saksbehandlerens makt å hjelpe. Fordringen krever at hun med innsikt og handlekraft gjør det hun kan for å ta vare på det av den andres liv som hun har i sine hender.

Løgstrup diskuterer selv problematiske sider ved fordringen. Han hevder at den kan innebære risiko for overgrep mot enkeltmennesket, i og med at det er gitt meg å tolke den andres problemer og dernest handle ut fra eget skjønn om hva som vil tjene den andre best. Når Løgstrup diskuterer dette, framhever han at et visst vern mot overgrep ligger i det faktum at jeg kan gi uttrykk for hva jeg mener er til den andres beste, men ikke styre den andres individualitet og vilje; ikke bestemme hva som blir den andres reaksjon på det jeg sier og gjør. Viljen til å forstå hva som er best for den andre, må henge sammen med viljen til å la den andre være herre i sin egen verden (Løgstrup 1999).

Overført til vårt case, betyr dette at saksbehandleren kan gi uttrykk for at det er fint for Cecilie at mor kommer til samværene, men hun kan imidlertid ikke bestemme at mor skal komme. Saksbehandleren kan ikke kontrollere hvilke reaksjoner mor får på det

hun sier eller styre hva mor velger å gjøre med de råd og anbefalinger hun får. Her begynner ”den andres” ansvar.

Tillit, bluferdighet og konvensjon

For Løgstrup er tilliten et av livets grunnfenomen. Det hører til vårt menneskeliv at vi i utgangspunktet normalt møter hverandre med tillit, enten vi møter en vi kjenner godt eller vi møter en fremmed. Selve nerven i kommunikasjonen innebærer å våge seg frampå for å bli imøtekommet. Dersom mistilliten melder seg, skyldes det enten at noen har fortalt oss usannsynlige ting, at noen farer med helt spesielle overdrivelser eller at noen oppfører seg mistenkelig på en eller annen måte (Løgstrup 1999).

Slik møter mor og saksbehandler hverandre, i utgangspunktet med tillit til hverandre. De to skal ha en samtale og temaet er nært og personlig, idet det handler om morens samvær med sitt barn. Tillit betyr å utlevere seg, men Løgstrup minner oss om at det imidlertid ikke betyr å vrenge sitt indre ut og oppgi enhver åndelig bluferdighet. Mennesket kan ikke og skal ikke til enhver tid møte hverandre med reservasjonsløs tillit. Vi trenger de konvensjonelle formene for å ikle vårt budskap en form, slik at det ikke blir banalt (Løgstrup 1999).

Det er tillit mellom mor og saksbehandler i vårt case, men ingen reservasjonsløs tillit. Når saksbehandleren ser at mor blir beveget når hun snakker om fosterforeldrene, kunne hun komme til å banalisere sitt gjensvar ved enten å påpeke at mor er ”på gråten” eller ved å si at mor kanskje føler omsorgen fra fosterforeldrene som en slik omsorg som mor kunne ønsket hun fikk fra sine egne foreldre. Mor er rørt til tårer over de snille fosterforeldrene. Saksbehandleren kan her velge å ”borre” videre i det vi må forutsette også er en mors sorg over et tapt barn; et barn som er lykkelig i en annen mors og fars varetekt. La oss tenke oss at saksbehandleren i stedet sier til mor at det er fint at hun trives med samværene hos Cecilie og at det er bra at mor både ser og kan gi uttrykk for at jenta hennes har fått det bra i fosterhjemmet. Slik kunne saksbehandleren gi sitt gjensvar en form som vi med Løgstrup kan kalle ”et behersket, et bundet, et indirekte uttrykk” (Løgstrup 1999:41).

Løgstrup hevder at vi enten har omsorg for den tillitsfulles liv, eller vi bidrar til å ødelegge den andres liv, for det finnes ingen tredje mulighet til å stille seg nøytral overfor den andre (Løgstrup 1999).

Dersom saksbehandleren ikke følger fordringen om å ta vare på den delen av mors skjebne som hun har i sine hender men forsøker å stille seg nøytral, er dette en umulighet om vi følger Løgstrup, for det nøytrale vil innebære likegyldighet, avvisning og ødeleggelse: Vi er lukket inne i valget om å ta vare på den andres liv eller å ødelegge det. Det finnes ingen mellomting.

Fordringens radikalitet og de sosiale normene

Fordringen er radikal, i den forstand at jeg ikke bare fordres til å ta vare på den andre når hun utleverer seg til meg i tillit og med mildhet, men også når hun kommer til meg med en krigersk og fiendtlig innstilling som gir meg hevngjerrighetslyst (Løgstrup 1999).

I vårt case forestiller vi oss at mor og saksbehandler møter hverandre med forsiktig tillit. Vi kan samtidig tenke oss at moren i løpet av samtalen, kommer med aggressive utbrudd om fosterforeldrene som har "kjøpt og betalt" ungen hennes, i den betydning at de overøser henne med leker og ting. Fordringens radikalitet innebærer at saksbehandleren også i en slik situasjon uselvvisk må gjøre det hun mener er til beste for klienten, uten forbehold og hensyn til seg selv. Hun må bruke sin livsforståelse og sin dømmekraft til å finne ut med hvilke ord og handlinger hun kan tjene den andre best.

Slik forholder det seg med den radikale fordring, men slik er det ikke med de sosiale normene. De sosiale normene gir oss veiledning og ganske presise anvisninger om hva vi skal gjøre og ikke gjøre. Vi etterlever ofte normene på grunn av vaner eller som følge av eventuelle sanksjoner hvis vi ikke følger normene, og slik gir normene enkeltmennesket beskyttelse. Vi etterkommer ikke nødvendigvis normene av hensyn til det andre mennesket, slik tilfellet er ved den radikale fordring (Løgstrup 1999).

Sosiale normer tilsier at saksbehandleren ikke blir ufin med mor eller grafser i morens sorg. Vi kan si at de sosiale normene er veiledende for saksbehandleren med hensyn til å avgjøre hvordan hun skal handle til beste for moren. Løgstrup minner likevel om at veiledningen som ligger i de sosiale normene ikke alltid er tilstrekkelig. Det kan eksistere et hårfint balansepunkt i det at saksbehandleren ikke skal krenke moren ved å grafse i hennes sorg, men at hun samtidig skal bekrefte for moren at hun griper hennes sorg og tapsfølelse.

Løgstrup peker også på at det er viktig å ha distanse til normene, slik at vi i en konfliktsituasjon der den andre har handlet i strid med en norm, ikke bruker normen til å avvise den andre og feie henne fullstendig av veien (Løgstrup 1999).

Slik det framkommer av vårt case, hender det at moren uteblir fra samværene uten å gi beskjed og at hun andre ganger kommer for sent, med de følger dette får både for fosterfamilien som har sine planer og rutiner og for Cecilie som blir usikker og handlingslammet ventende. Å ha distanse til normen om å holde en avtale og komme presis til disse besøkene, vil kunne bety at saksbehandleren opprettholder et krav til mor om å komme presis, men at hun samtidig diskuterer med mor hvorfor dette er viktig. Det kan bety å drøfte med mor hvilke konsekvenser det får for Cecilie og for fosterfamilien når hun uteblir eller kommer for sent. Det kan også bety å spore hva som gjør det vanskelig for mor å etterkomme normen og å være i dialog med mor om hvordan hun kan overkomme disse hindringene.

Spontane livsytringer og kretsende tankefølelser

Spontane livsytringer er et sentralt begrep hos Løgstrup. Livsytringer, som tillit, barmhjertighet, talens åpenhet og kjærlighet, hører til livets grunnfenomen og vi kan vanskelig tenke oss et liv uten (Løgstrup 1972). Vi kan ikke kjøpslå med livsytringer; det finnes ikke grader av barmhjertighet. Enten er vi barmhjertige eller så er vi ubarmhjertige (Løgstrup 1968).

Når moren i vårt case uttrykker takknemlighet for at Cecilie har det godt og at hun er glad for fosterforeldrenes sjenerøsitet, kan vi tenke oss at saksbehandleren gripes av mors bevegethet og spontant imøtekommer mor med en omsorgsfull bemerkning om at det er fint at mor klarer å ta inn over seg at Cecilie har det godt hos fosterforeldrene sine. Slik kan vi, med Løgstrup, forstå hva det kan innebære at en livsytring fullbyrdes (Løgstrup 1968).

Kretsende tankefølelser, som hat og hevnjerrighet, forfengelighet og misunnelse representerer en motsats til livsytringene og står så og si i veien for dem. Gjennom de spontane livsytringer befinner vi oss ifølge Løgstrup ute hos vår neste, mens vi gjennom de kretsende tankefølelser leter etter forhold som kan gi næring til disse følelsene og er på denne måten fanget i oss selv (Løgstrup 1968).

La oss tenke oss at saksbehandleren i vårt case kjenner seg rammet av morens kritikk, når hun hevder at hun ikke har blitt hørt med hensyn til sin redsel for at fosterforeldrene "kjøper" barnet hennes med ting. Løgstrup trekker oppmerksomheten mot den følelse av fornærmethet som etter min oppfatning vil kunne oppstå når moren har forlangt ny saksbehandler, dersom saksbehandleren blir fanget i sin selvrettferdighet og bare er opptatt av å forsvare seg og gjøre seg selv til en krenket part. Med utgangspunkt i slike kretsende tankefølelser, forstår vi med Løgstrup, at saksbehandleren forblir innesperret i seg selv og ikke lenger holder fokus på moren og på hva som best tjener henne.

Urørlighetssonen

Urørlighetssonen er Løgstrups begrep for dette at vi alle har noen områder som vi ikke ønsker andres meninger om eller innsyn i. Det kan være forskjellig fra person til person hva vi ønsker å holde innenfor urørlighetssonen. Som eksempel på hva de fleste ikke ønsker andres innblanding i, nevner Løgstrup motivene for våre handlinger. Vi kan diskutere med den andre de grunner han eller hun selv oppgir for sine handlinger, men ikke prøve å avsløre den andres motiv, for det vil ifølge Løgstrup være å trenge seg innenfor den andres urørlighetssone (Løgstrup 1982).

Med utgangspunkt i vårt case, kan vi tenke på hvordan moren i samtale med saksbehandleren uttrykker glede og tilfredshet over å bli ivaretatt av fosterforeldrene, under samværene med datteren. Samtidig vet vi at saksbehandleren har noen forestillinger om at moren nok er ensom og har mange udekkede omsorgsbehov. De grunner mor selv oppgir for hvorfor hun trives under samværene med Cecilie, er at hun er stolt over å se at datteren har fått det fint, hun føler seg velkommen, hun får mat og kaffe og fosterforeldrene har tid til å snakke med henne. Dersom saksbehandleren sier til mor at hun tror mor er ensom og at det nok er derfor hun er så glad for å være på besøk hos Cecilie, vil dette være et forsøk på å avsløre morens eventuelle motiv for å trives i fosterhjemmet. Dette vil være å trå over urørlighetssonen hos mor og gå over grensen til det private. Det vil innebære å ikke lenger holde seg til saken (saken er her det mor oppgir som sine grunner for å trives med besøkene), men angripe mor som person, innenfor urørlighetssonen, der hun er sårbar og forsvarsløs.

Løgstrup mener at vi stort sett lar andre voksnes motiv være i fred. Derimot tar vi ofte ikke hensyn til barns urørlighetssone (Løgstrup 1982). La oss tenke oss at Cecilie alltid tar på seg kjole og ber om at fostermor fletter håret hennes før mamma skal komme på besøk. Cecilie selv sier hun liker å pynte seg, så mamma kan se hvor pen hun er. Hvis fostermor så sier til Cecilie at hun er jålet og innbilsk med pyntingen sin, vil dette være å forstå som et overtramp på barnets urørlighetssone. Fostermor går her inn på barnets motiv, istedenfor å holde seg til de grunner Cecilie selv oppgir, om hvorfor hun vil pynte seg når mamma kommer. Ifølge Løgstrup må vi respektere barns urørlighetssone, slik vi vanligvis gjør det overfor voksne (Løgstrup 1982).

Forholdet mellom livsytringer, karaktertrekk og handling

Livsytringen kommer til uttrykk i det umiddelbare forholdet mellom to mennesker, samtidig som livsytringen krever at det utføres en handling. En er ikke barmhjertig ved kun å føle barmhjertighet. Med karaktertrekket er rangforholdet omvendt.

Karaktertrekket kommer først og fremst til uttrykk gjennom den oppgave som skal løses og ikke, slik det gjelder for livsytringen, i det umiddelbare forholdet mellom to

mennesker. Karaktertrekk er ikke gode eller onde i seg selv, men midler i det godes eller ondes tjeneste (Løgstrup 1972).

Om saksbehandleren i vårt case får vi vite, at hun er kjent blant sine kolleger for å være modig og direkte i samtale med klienter. Saksbehandlerens karaktertrekk, som har blitt beskrevet som ”modig” og ”direkte” av kollegene, er slik vi kan forstå dette med Løgstrup, ikke gode eller onde i seg selv. La oss tenke oss at saksbehandleren har sagt til mor at hun synes hun skulle være glad for alt Cecilie får i fosterhjemmet, for selv er jo mor sosialklient og ville ikke kunne ha gitt Cecilie en slik levestandard. Når saksbehandlerens mot og direktehet setter mor i forlegenhet, er dette et eksempel på at karaktertrekkene ikke er gode i seg selv, men at det er de mål de er midler for, som er gode eller onde.

Livsytringer realiseres først gjennom handling. At handlingen er spontan, innebærer likevel ikke at det ikke ligger overveielser bak. Vi bruker vårt skjønn og vi kan gi en forklaring på hvorfor vi handlet slik vi gjorde, dersom vi blir spurt. Selv der handlingen gir seg umiddelbart ut fra situasjonen, er argumentene til stede, men bare latent, fordi de er overflødige (Løgstrup 1982:110).

I vårt case kan vi tenke oss at morens bevegde kommentar om de snille fosterforeldrene, får saksbehandleren til spontant å komme med en omsorgsfull og støttende bemerkning om at det er fint at mor ser at Cecilie har fått det bra og at hun også klarer å si noe om det. Saksbehandleren ville, på forespørsel, kunne hente fram en forklaring på sin handling. En slik forklaring kunne for eksempel være at saksbehandleren et øyeblikk ble var morens følelse av sårhet og glede på samme tid, over at datteren har fått det godt hos disse snille menneskene og at saksbehandleren derfor ville bekrefte at hun ser at mor har kjempet for å komme dit. Slik kan vi, med Løgstrup forstå at det ligger et latent skjønn bak handlinger som realiserer spontane livsytringer.

Løgstrup er inne på at det av og til kan være nødvendig å suspendere livsytringen, men at dette ikke er noe vi kan ta lett på og at vi må kunne begrunne en slik suspensjon (Løgstrup 1982).

I vårt case har vi fått høre at barnet bodde på sperret adresse den første tiden, grunnet trusler om kidnapping fra mors samboer. En av de spontane livsytringene, er talens åpenhet. Vi kan tenke oss at mor rett etter omsorgsovertakelsen oppsøker sin saksbehandler og trygler om å få besøke datteren i fosterhjemmet. Da ville vi få en situasjon der saksbehandleren har plikt til å suspendere livsytringen, noe som i dette tilfellet ville bety å sette talens åpenhet tilside.

Saksbehandleren vil måtte holde tett om barnets adresse grunnet mors samboers kidnappingstrusler og vil derfor ikke kunne møte mors bønn om å få besøke datteren i fosterhjemmet. Saksbehandleren har her en begrunnelse for suspensjon av livsytringen, slik Løgstrup peker på at vi må ha.

Makt og rasjonalisering

Løgstrup er opptatt av makt; og i denne sammenheng skal vi fokusere spesielt på det han kaller makten i de umiddelbare relasjoner. Løgstrup mener at mange, når det gjelder makt innenfor de umiddelbare relasjoner, ikke vil kalle den innflytelse og påvirkning vi har over den andre, for makt; noe Løgstrup mener fører til en tilsløring av makt (Løgstrup 1982).

Rasjonalitet er i seg selv ikke et onde. Vi nyter alle godt av rasjonaliteten, for eksempel gjennom rettssikkerheten eller gjennom den medisinske vitenskap (Løgstrup 1982). Ulempene er imidlertid ifølge Løgstrup, at rasjonaliseringen ofte skjer for dens egen skyld og at en gjennomrasjonalisering av samfunnet virker upersonliggjørende (Løgstrup 1982:119).

Vi har i vårt case hørt at saksbehandleren overveier om hun skal endre samværsordningen for mor og Cecilie. La oss tenke oss at saksbehandleren sier til mor at hun har bestemt seg for å fremme en samværssak for fylkesnemnda, med mål om redusere antall samvær til fire ganger i året, med den begrunnelse at mor ikke oppfyller barneverntjenestens intensjon om å gjøre noe sammen med barnet sitt under samværene. Alternativt kan vi tenke oss at saksbehandleren har bestemt seg for at

samværene kan fortsette som før, selv om mor ikke får til dette med å tegne og male, lese bøker eller se på barne-tv sammen med datteren sin.

Saksbehandleren kan begrunne denne avgjørelsen med at Cecilie er glad når mor kommer og at hun blir lei seg når mor ikke kommer til avtalte besøk, at hun har sagt til saksbehandler at hun synes det er fint at moren vet hvordan hun har det der hun bor fordi det jo er mamma Hilde som har født henne, at samværene ikke ser ut til å gå ut over jenta på noen måte og at de utvilsomt tilfører mor mye godt. Slik ser vi at saksbehandleren har innflytelse og påvirkning på mors og Cecilies liv. Med Løgstrup i minne, handler det altså ikke om å unngå makt, men om hvordan vi bruker den makten vi har (Løgstrup 1972:117).

Løgstrup retter oppmerksomheten mot forholdet mellom makt og rasjonalisering. Han hevder at makten i dag har blitt rasjonalisert. Vi får misbruk av makt når makten utøves fantasiløst og med den beste samvittighet fordi den har rasjonaliteten på sin side og makthaveren hele tiden kan påberope seg systemet. Han hevder at misbruk av makt består i en rasjonelt begrunnet, usmidig programmert utøvelse av makt (Løgstrup 1982:62).

Dersom vi i vårt case tenker oss at saksbehandleren tar den avgjørelse å begrense samværene fordi mor ikke greier å aktivisere barnet sitt når de er sammen, kan dette ligge tett opp til misbruk av makt slik Løgstrup definerer dette. Misbruket av makt kan her bestå i at saksbehandleren er programmert til en bestemt avgjørelse (her redusere antall samvær) når en bestemt faktor foreligger (her mors manglende evne til å aktivisere barnet). En slik utøvelse av makt, vil innebære at saksbehandleren undertrykker mor, fordi hun ikke tar hensyn til andre faktorer og ser helhetlig på forholdet. Hun går fram uten å skjele verken til høyre eller venstre (Løgstrup 1982:62).

Menneskeverd og likhet

Mennesket er ifølge Løgstrup ikke formålsløst eller formålstjenlig. Vi kan spørre hvem menneskets handling og atferd er til gagn eller skade for men vi kan ikke gradere

menneskeverdet ut fra handling og atferd. For menneskeverdet finnes det ingen målestokk og fordi det ikke gjør det, er alle mennesker like. Dette kaller Løgstrup den kosmiske likhet (Løgstrup 1982:127-128).

Dette skulle bety at vi overfor ethvert menneske vi møter, uavhengig av hva han eller hun presterer, stilles overfor den samme fordringen om å gjøre det vi mener er til beste for den andre. Moren i vårt case har det samme menneskeverd enten hun klarer å aktivisere sin datter under samværene eller ikke og enten hun klarer å komme presis til samværene eller ikke. Noe annet ville ifølge Løgstrup være inhumant (Løgstrup 1982:127).

Politisk likhet ligger ifølge Løgstrup til grunn for en demokratisk samfunnsorganisering. Denne likhetstanken har som sitt utgangspunkt at den ene gjør den andre til sin likemann eller at samfunnet gjør alle til likemenn, for eksempel for loven eller valgurnen, uavhengig av den enkeltes evner og anlegg. Dette likhetsidealet sikrer folks frihet og fremmer deres selvstendighet (Løgstrup 1982:121). Løgstrup advarer likevel mot å la likhetstanken stå alene som politisk idègrunnlag. Hvis vi for eksempel sier at når alle har fått de samme sjanser, må enhver klare seg som best han kan, innebærer dette at vi later som om folk er like i anlegg og utrustning. Slik respekterer vi ikke menneskers forskjellighet (Løgstrup 1982:123).

La oss tenke oss at saksbehandleren i vårt case vurderer mor som en som har fått de samme sjanser som alle andre foreldre som er fratatt omsorgen for sine barn. Hun har fått relativt hyppige samvær med barnet med tilrettelagte muligheter for aktiviteter de to kan gjøre sammen. Saksbehandleren konkluderer dermed med at moren etter dette må klare seg som best hun kan med færre samvær. Da har vi fått en situasjon der likhetstanken har slått om til å bli det vi med Løgstrup kan kalle et goldt og hardt prinsipp (Løgstrup 1982:123). For å unngå at likhetstanken utarter på denne måten, må vi balansere den mot barmhjertigheten som livsytring; for i denne ligger hensynet til de svake (Løgstrup 1982).

Etiske begrunnelser og etisk kompetanse

Ifølge Løgstrup er behovet for etiske begrunnelser overdrevet. Det er ikke alltid nødvendig å begrunne. Livsytringer kan ikke begrunnes, for de er i seg selv etiske; de tilhører selve livsgrunnlaget vårt (Løgstrup 1982:107). Vi har imidlertid tidligere hørt at handlingen som følger av livsytringen, har et iboende skjønn; en latent, men overflødig forklaring (Løgstrup 1982:110) og at når vi suspenderer livsytringen, er det nødvendig med en begrunnelse.

Løgstrup framholder også at livsytringene ofte ikke gir noen entydig handlingsanvisning og at det derfor kan bli nødvendig å hente inn normene som argumenter for hvorfor vi handler som vi gjør i bestemte situasjoner (Løgstrup 1982). Når vi trenger å begrunne vår handling med utgangspunkt i det forpliktende ved normen, søker vi etter normens iboende befaling om hva vi "bør" gjøre. Ifølge Løgstrup velger vi ofte å begrunne oppover, henimot en generalisering eller universalisering (Løgstrup 1982).

La oss, med utgangspunkt i vårt case, gå tilbake til tiden omkring omsorgsovertakelsen, da Cecilie var tre år gammel. Vi har hørt om barneverntjenestens beslutning om å fremme forslag for fylkesnemnda om at Cecilie skulle plasseres i fosterhjem på sperret adresse. Vi forfølger denne beslutningen i tankene og etterspør saksbehandlerens begrunnelse for handlingen, det vil si å fremme dette forslaget for fylkesnemnda. Saksbehandleren kan ha som sitt utgangspunkt en forpliktelse til normen om at alle barn har rett til beskyttelse og trygghet. Hun kan gi en begrunnelse som beveger seg henimot en generalisering om at når barnets beskyttelse og trygghet er truet, i og med at barneverntjenesten har mottatt gjentatte trusler om kidnapping, følger derved barneverntjenestens forslag om sperret adresse som en konsekvens av dette.

La oss som et annet eksempel tenke oss at saksbehandleren hadde tatt en beslutning om å fremme samværssak for fylkesnemnda, med det siktemål å redusere antall samvær mellom mor og Cecilie. Saksbehandleren synes å være forpliktet av normen om at alle barn har rett til omsorg fra sine foreldre. Hun begrunner sitt forslag om

reduksjon av samvær med at mor ikke aktiviserer barnet sitt og at mor således i kraft av sin passive holdning til barnet ikke tar ansvar for å gi samværene meningsfullt innhold.

Ifølge Løgstrup er det problematisk å begrunne handlinger oppover, henimot en generalisering eller en universalisering, fordi vi mangler en instans for å avgjøre normens etiske gyldighet og derved blir det mennesket selv som gjennom sine avgjørelser gir normen dens gyldighet (Løgstrup 1982). I vårt tilfelle vil det bety at det blir saksbehandleren selv (og eventuelt hennes kolleger, i den grad hun har drøftet med dem før avgjørelsen ble tatt) som gir normen dens etiske gyldighet; det blir saksbehandlerens handling, som legitimerer normen.

Løgstrup framholder et alternativ til å begrunne handlinger etisk henimot generalisering. Han foreslår at vi begrunner nedover, henimot den konkrete enkeltsituasjonen (Løgstrup 1972).

Dersom saksbehandleren skal begrunne sin beslutning om å fremme forslag om sperret adresse, kan hun alternativt ta utgangspunkt i det enkeltmennesket saken gjelder og i de konkrete truslene. Hun kan argumentere med at Cecilie er en sky, var og engstelig jente som trenger stabilitet og trygghet nå, etter at hun har opplevd mange flyttinger og gjentatte relasjonsbrudd i og med at hun har blitt involvert i mors mange kortvarige kjæreste- og samboerforhold. Hun kan framholde at en "kidnapping" vil kunne bety et raskt besøk hjemme hos mor før barneverntjenesten igjen vil måtte hente Cecilie, eller det kan bety en periode "på flukt" med mors samboer, for å unngå å komme i barnevernets varetekt, med den eskalering av utrygghet og generell uforutsigbarhet dette vil kunne medføre for henne.

Normen om at alle barn har rett til omsorg fra sine foreldre, vil være overordnet for saksbehandleren. Hun kan imidlertid velge et alternativ til å begrunne sin avgjørelse med at det foreligger permanent brudd på normen om at alle barn har rett til omsorg fra sine foreldre, i og med mangelen på initiativ fra moren til å aktivisere seg sammen med barnet. Dersom saksbehandleren skal begrunne sin beslutning om å fremme en samværssak for fylkesnemnda for å få redusert antall samvær mellom mor og barn, kan

hun slik det framgår av forrige eksempel, bevege seg nedover, henimot den konkrete situasjon som påkaller en begrunnelse.

Saksbehandleren må da i stedet argumentere ved å ta perspektivet til de enkeltmenneskene saken gjelder (Cecilie og mor) og ved å ta utgangspunkt i selve innholdet i samværet. Saksbehandleren må kanskje beskrive Cecilies glede på forhånd over at mor skal komme, at Cecilie pynter seg, at hun gir mor en klem og at hun svinser rundt mor i stua for å vise seg fram. Saksbehandleren må kanskje beskrive at Cecilie blir sint og lei seg når mor kommer mye for sent eller uteblir til avtalte samvær; noe som kan indikere at det ikke er likegyldig for henne om mor kommer eller ei. I en slik beskrivelse av samværene, hører det også med at jenta har fortalt sin saksbehandler at hun synes det er fint at mor får se hvordan hun har det, for det jo er hun som har født henne til verden. Hun må også ta med i sin argumentasjon at mor ikke aktiviserer jenta men at samværene dog synes å bety mye for mor, i og med at det gir henne kontinuerlig visshet om at datteren har det bra. En slik trygghet hos mor, kan i neste omgang komme til å virke tilbake på barnet, i form av en stilltiende aksept fra moren om at det er i orden både at hun bor i fosterhjem og at hun er glad i fosterforeldrene sine. Denne aksept fra moren, vil igjen kunne avlaste jenta for en eventuell lojalitetskonflikt hun kan stå i, mellom fosterforeldrene og mor.

Vi kan tenke oss at saksbehandleren har avveid alle disse forholdene og derved kommet fram til sin beslutning om å foreslå reduksjon i samværene. En slik måte å begrunne på, vil imidlertid også åpne for at saksbehandleren kommer til en helt annen beslutning, nemlig at hun etter en avveining kommer til at samværene er til beste for både jenta og moren hennes og derfor ikke bør reduseres.

Konklusjonen er likevel ikke det viktige her, men at etisk kompetanse avhenger av om den etiske begrunnelse først og fremst finner sin argumentasjon i hensynet til den andre (Løgstrup 1972). Løgstrup avviser ikke at rasjonalitet har sin plass i etikken i betydningen argumentasjon og begrunnelse. Han fastholder imidlertid at det etiske argument, like godt om ikke bedre, kan bestå i å fordype seg i den konkrete situasjonen (Løgstrup 1972:38).

4 HVORDAN KAN FOKUS PÅ MEDMENNESKELIGHET GI RETNING TIL BARNEVERN SARBEID

Slik det vil framgå av den drøfting som her følger, er en saksbehandler ikke bare et medmenneske som står fritt til å handle på vegne av sin medmenneskelighet. En saksbehandler i barnevernet er også en profesjonell, en som innehar en rolle i kraft av sin fagkunnskap og sitt samfunnsmandat; noe som gir den ramme som medmenneskelighet i barnevernet utspiller seg innenfor. Saksbehandleren utfører imidlertid ikke bare en rolle, men tar også seg selv med inn i barnevernet, fordi hun er en person ved siden av ”den profesjonelle”, hun er et menneske i en profesjonell rolle.

I dette kapitlet vil jeg forsøke å belyse en del av de utfordringer en som saksbehandler i barnevernet slik sett står overfor. Jeg vil gjøre dette ved å ta utgangspunkt i noen sentrale spørsmål som barnevernsarbeidere jevnlig vil bli konfrontert med i sin praksis. Ettersom spørsmålene konkretiseres, vil jeg framholde hvordan Løgstrups tankegods perspektiverer barnevernsarbeidet og på den måte vil kunne bidra til å gjøre oss stemt for medmenneskelighet.

Løgstrup gjør imidlertid sine etiske refleksjoner med et allmennmenneskelig utgangspunkt. Han skriver filosofisk og gir ikke ofte handlingsanvisninger; han inspirerer men er sjelden konkret. For å få til en nyansert diskusjon om de utfordringer og den kompleksitet som inngår i en barnevernskontekst, har jeg derfor også sett det som nødvendig å imøtegå og problematisere ved hjelp av bredere teoretisk tilfang.

Forholdet mellom profesjonalitet og medmenneskelighet danner bakteppe for den diskusjonen som følger.

4.1 HVEM EIER SANNHETEN OM HVA SOM ER BARNETS ELLER FAMILIENS PROBLEM

Det som etter min mening er sentrale spørsmål å finne svar på i barnevernsfaglig arbeid er: Er omsorgen for barnet mangelfull? Hvor alvorlig er i tilfelle det som mangler i omsorgen? Hvilken kunnskap skal legges til grunn for å avgjøre om barnet lever under omsorgssvikt? Hvor sterk vekt bør vi legge på familiemedlemmenes egne oppfatninger om hva som er deres problemer? Hvem skal avgjøre om familien og barnet har problemer? Hva om familien og barnet ikke selv oppfatter at de har problemer? Er det da saksbehandleren som skal fortelle familien at de har problemer, som de ikke selv skjønner at de har?

De tiltak en saksbehandler foreslår i en familie, skal alltid være ”til barnets beste”. Der hvor ”barnets beste” måtte komme i konflikt med ”foreldrenes beste”, er barnevernets mandat å la barnets interesser gå foran foreldrenes. Dilemmaet settes sterkest på spissen når barnevernet foreslår å overta den daglige omsorgen for barnet og plassere det i fosterhjem, mot foreldrenes vilje: Hva er her barnets beste?

I Løgstrups begrepsverden vil det være fordringen som vil kalle saksbehandleren til å gjøre det hun mener den andre er best tjent med, og her er det tale om å handle til beste for et barn i en barnevernssak. Løgstrup (1999) forteller oss at fordringen er radikal og at vi derfor kan risikere å måtte handle mot den andres ønsker, dersom det er i samsvar med det vi mener er til beste for den andre. Løgstrup påpeker imidlertid også muligheten for at fordringen kan innebære et overgrep, i og med at det er jeg som vet best hva den andre er tjent med. Å forhindre at det blir et overgrep er ifølge Løgstrup nøye forbundet med viljen til å la den andre være herre i sin verden:

Fordringen om å ta vare på det av den andres liv som er prisgitt en – uansett hvilke ord og handlinger den måtte føre til – er alltid samtidig en fordring om å være uendelig tålmodig med den andre og gjøre sitt til at hans verden blir så rommelig som mulig. Fordringen er alltid på samme tid en fordring om å bruke

den prisgittheten den springer ut fra til å sprengte den andres innestengthet og la blikket hans kjenne en videre horisont (Løgstrup 1999:48).

Med Løgstrups egne argumenter kommer vi likevel ikke bort fra den utfordringen det er som saksbehandler å skulle fortelle klienter at de har noen problemer som de selv ikke er enige i at de har eller som de oppfatter annerledes enn saksbehandleren.

En saksbehandler må forutsettes å ha god fagkunnskap om barns omsorgsbehov på de ulike alderstrinn og om barn i risiko og kan således innrømmes "ekspertrollen". En slik ekspertrolle innebærer imidlertid en fare for at saksbehandleren blir bedrevitende overfor klienten og fratar vedkommende muligheten til å være ledende i sitt eget liv.

Med Kari Martinsen (1990) vil jeg betegne dette som paternalisme. Martinsens utgangspunkt er sykepleieres utøvelse av profesjonell omsorg overfor pasienter. Jeg mener hennes argumentasjon er overførbar til spørsmålet om overgrep overfor klienter i barnevernet. Martinsen forklarer paternalisme som ekspertisemystikk og bedrevitenhet fra yrkesutøverens side. Den hjelpetrengende gis ikke mulighet til å delta i spørsmål som gjelder eget liv. Den profesjonelles handlemåte begrunnes med at det alltid er hun som vet hva som er til den andres beste, og den annen part tas ikke hensyn til. Sensitiviteten for den andre er borte (Martinsen 1990:73).

Martinsens kritikk av et slikt omsorgsbegrep, leder fram til det hun kaller "det hippokratiske prinsipp" eller "svak paternalisme". Prinsippet innebærer at det er den profesjonelles skjønn som avgjør hvordan hun skal handle, slik at den hjelpetrengende får det best mulig. Dette forutsetter at jeg som den profesjonelle forsøker "å fortolke den andres realitet, å gripe hva den andre erfarer, å forstå ut fra den andres horisont [...] og fantasere meg til hvordan jeg ville ønsket at det da ble handlet mot meg" (Martinsen 1990:74).

Martinsen finner støtte i blant annet Løgstrup, når hun tar til orde for svak paternalisme (Martinsen 1990). Hun hevder at en autoritetsstruktur som bygger på svak paternalisme, forutsetter at den profesjonelle vet bedre enn den hjelpetrengende hva som er best for ham, men bare ut fra et engasjement og en sensitivitet om å ganne den

enkelte mest mulig: "Sensitiviteten og interessen for den andres velbefinnende fordrer skjønnsmessig vurdering av situasjonen og hindrer paternalistisk maktutøvelse" (Martinsen 1990:75).

Selv svak paternalisme er imidlertid paternalisme, og sensitiviteten overfor den andre kan aldri bli annet enn min egen sensitivitet, ikke den andres genuine forståelse av situasjonen. Det er etter min oppfatning nærliggende å kunne komme til å krenke foreldrene, dersom saksbehandleren bruker sin ekspertrolle til å tre nedover foreldrene, sin "ekspertoppfatning" om hva deres problemer består i. Dette betyr ikke at saksbehandleren ikke skal gjøre bruk av sin kunnskap og ta i bruk sitt barnevernsfaglige perspektiv. Martinsens påminning om sensitivitet og interesse for den andres velbefinnende nyanserer etter mitt syn denne diskusjonen, idet en slik holdning fra saksbehandlerens side vil måtte innebære å søke den andres forståelseshorisont. Denne grunnholdning hos saksbehandleren kan, slik jeg ser det, i noen grad dempe faren for overtramp fra hjelperens side og signalisere en holdning av ydmykhet og medmenneskelighet henimot klienten, innenfor rollen av å være en profesjonell.

En kommer likevel ikke utenom at det er en selv som konstruerer forståelsen av den andres behov og interesser. En kan tilstrebe det, men ens forståelse vil av den grunn likevel ikke kunne være uforbeholden. Fagvitenskapen kan fortelle saksbehandleren hva som er oppbyggelige eller ødeleggende konsekvenser av å velge forskjellige løsninger, men den vil ikke kunne fortelle hva som er riktig eller galt å gjøre.

Hva som er barnets beste, hva som er området for normalvariasjon når det gjelder hvordan barn kan ha det, og hva som hører til det området hvor vi kan si at "slik vil vi ikke at barn skal ha det", er alle normative spørsmål. Slike spørsmål er det ikke mulig å besvare alene ved hjelp av en velfundert vitenskapelig dokumentasjon. Hvilke kriterier som skal legges til grunn for å treffe vurderinger når det gjelder barnets beste, vil i et demokratisk samfunn måtte springe ut av en samfunnsdebatt. I denne forstand kan politikken sies å være overordnet etikken, slik Harald Grimen også framhever dette (Grimen 2005). Alle i samfunnet er meningsberettiget i spørsmål som gjelder barnets beste, fordi det jo dreier seg om hvordan vi (samfunnets medlemmer) vil at

barn skal ha det og om hvor vi vil trekke grensene for omsorgssvikt og vanskjøtsel. Ola og Kari er like meningsberettiget som ekspertene i en diskusjon om barnets beste, slik Eriksen påpeker (Eriksen 2001:144). Det er ikke først og fremst et spørsmål om hva vitenskapen kan yte, slik Hans Skjervheim (1992) etter min mening rettelig påpeker:

Samfunnsvitenskapene gir oss ikke noe verktøy som gjør det mulig å løse de menneskelige problemene på en vesentlig annen måte enn de er blitt løst i uminnelige tider. Den andres subjektivitet er nemlig noe som setter grenser for min makt over den andre (Skjervheim 1992:146 og 147).

Går vi tilbake til de spørsmålene som innledet dette avsnittet, finner vi ikke i drøftingen noen enkle, endelige svar. Utfordringen synes heller ikke å være å finne endelige svar, men å vise hvordan de som berøres på forskjellig vis kan trekkes med i en diskusjon om hvordan barns behov best kan imøtekommes. En saksbehandler i barnevernet har et samfunnsmandat som gjør at hun av og til må ta avgjørelser som går på tvers av både barnets og foreldrenes ønsker. Jeg har forsøkt å vise hvordan en som profesjonell kan inspireres av Løgstrups fordring - det å gjøre det beste for den andre - og samtidig være seg bevisst at en ikke kan styre den andres individualitet og vilje. Sett fra foreldres, barns eller ungdoms synsvinkel, er det kanskje mulig å akseptere en avgjørelse som går på tvers av deres uttrykte mening og ønske. Det er imidlertid neppe mulig å akseptere den krenkelse det innebærer å bli møtt av en hjelper uten en medmenneskelig holdning.

4.2 HVORDAN AVPASSE NÆRHET OG AVSTAND I HJELPER-KLIENT-RELASJONEN

Hvor nært kan en saksbehandler gå inn på foreldres og barns følelsesliv? Hva skiller en privat og en profesjonell relasjon hva angår nærhet til og omsorg for den andre? Kan en som saksbehandler komme for nær? Er det mulig å bli for empatisk? Hvordan kan en som profesjonell balansere mellom det å involvere seg følelsesmessig i klientens livsproblemer og samtidig opprettholde et analytisk perspektiv på de samme problemene?

Å respektere urørlighetssonen (Løgstrup 1982) til foreldre eller til barnet, innebærer for en saksbehandler å ta ansvar for å opprettholde saklighetsnivået i diskusjonen med den andre. Løgstrup er, slik jeg forstår ham, også opptatt av forholdet mellom nærhet og distanse. Han hevder at vi må åpne opp for en kommunikasjon med den andre, som innebærer at vi ikke må oppgi det han kaller en åndelig bluferdighet, men passe på at vårt budskap har en form så det ikke blir banalt (Løgstrup 1999).

Etter min oppfatning har dette den følge at en som profesjonell bør søke å opprettholde balanseforholdet mellom det å involvere seg følelsesmessig i klienten og det å kunne innta et analytisk perspektiv på klientens problemer. Som Talcott Parsons & Gerald M. Platt (1975) sier, er det å føle forpliktelse overfor klienten ofte mye mer enn bare å bry seg om den enkelte klients individuelle behov. Det innebærer også at en er forpliktet til å sørge for at ens forslag til løsninger på klientens problemer tar høyde for den vitenskapelig funderte kunnskap på feltet. Riktignok er Parsons og Platts synspunkt knyttet opp mot den medisinske tradisjon, men jeg mener deres perspektiv har overføringsverdi til barnevernet som felt. Parsons & Platt sier det slik: "In short, an affective involvement in the plight of sick people generally is as much a feature of commitment to medical teaching and research as it is to the care of particular individual patients" (Parsons & Platt 1975:240,241).

Parsons og Platt er opptatt av spenningsforholdet mellom det å være affektivt tilstede for klienten og det å vektlegge ”scientific considerations [...] and higher levels of generality of the principles from which specific therapeutic orientations are derived” (Parsons & Platt 1975:240). Det er dette som også opptar meg, da knyttet til hvordan Løgstrups nærhetsetiske perspektiv kan la seg innveve i et praktisk profesjonelt arbeid. Det handler om å være forskningsbasert og samtidig ta hensyn til det genuine menneske en har foran seg. Hvordan kan begge disse dimensjonene la seg forene uten at den hjelpetrengendes virkelighetsforståelse og behov blir tilsidesatt?

Tor-Johan Ekeland (2004) omtaler dette spenningsforholdet, og ordsetter dette blant annet som et forhold mellom forskning og klinikk, der begrepet klinikk refererer seg til hjelper-klient-relasjonen og det som utspiller seg mellom de to i en slik kontekst. Hans referanseramme er institusjoner med behandlingsansvar innen helse- og sosialsektoren. En saksbehandler i barnevernet er ingen terapeut, men mange samtaler og møter med barn og foreldre har elementer fra den terapeutiske tradisjon i seg. Etter min oppfatning bidrar Ekelands synspunkt til å utdype det jeg her er opptatt av. Ekeland påpeker at en innenfor det han kaller behandlingsfaglige institusjoner, ikke bare finner en målsetting om ”å minske gapet mellom forskning og praksis (som kan ha noko føre seg), men også ein ureflektert ambisjon om å lukke dette gapet. Det vil seie at praksis skal skje på forskinga sine premissar, eller instruert av forskinga”(Ekeland 2004:11).

Dette vil ifølge Ekeland føre galt av sted fordi det her dreier seg om to ulike kontekster; forskning og praksis, som hver for seg har helt ulike siktemål. I forskning må en alliere seg med det vitenskapelige og mennesket er langt på vei gjort til et objekt og en statistisk størrelse mens en innenfor klinikk må alliere seg med pasienten, som er et fortolkende og intensjonalt subjekt (Ekeland 2004:11). Ekelands poeng (Ekeland 2004:10), som også er mitt, er at det ikke er legitimt at logikken som tilhører vitenskapelig tenkemåte og forskning trenger seg inn på eller kontrollerer premissene til den logikk som eksisterer innenfor det kliniske møtet mellom saksbehandler og klient, slik at denne ikke lar seg praktisere.

Å mestre dette krever, slik jeg ser det, et språk. Innenfor rammen av det å skulle ta vare på det nærhetsetiske ideal som Løgstrup representerer, er det nødvendig med et

språk i barnevernet, som ivaretar nettopp et fokus på medmenneskelighet. Charles Taylors synspunkter (1985) er i denne sammenheng interessante. Taylor har vært opptatt av hvordan språket former oss og påvirker utviklingen av vår moral. Han trekker fram tre forhold av særlig betydning. Det første forholdet dreier seg om at vi gjennom å artikulere oss, kan gjøre oss selv bevisst noe vi i utgangspunktet bare hadde en vag og underforstått aning om. Det andre forholdet dreier seg om at språket tjener til å bringe våre erfaringer ut i det offentlige rom, slik at de ikke forblir en sak bare for deg eller bare for meg, men gir oss et felles fokus og konstituerer det offentlige rom. Det tredje forholdet dreier seg om at språket har som funksjon å skille ut hva som er sosialt betydningsfulle fenomen og således åpne opp for og gi oppmerksomhet til disse (Taylor 1985:256-263).

For barnevernet vil Taylors utlegning bety, at en som saksbehandler, ved å artikulere seg om medmenneskelighet på arbeidsplassen, vil kunne bidra til å fokusere på medmenneskelighet, gjøre det til et betydningsfullt fenomen og rett og slett få medmenneskelighet på dagsorden. En medmenneskelighet som vi ikke har begreper for, som vi ikke ordsetter innenfor profesjonen, vil etter min oppfatning vanskelig nå fram til den egentlige dagsorden der beslutninger tas og skjebner avgjøres innenfor handlingsrommet mellom saksbehandler og klient. Dette ser ut til også å være en utdanningsmessig utfordring. Karen Jensen og Bjørg Fossetøl (2005) dokumenterer i en empirisk studie av studenter i sosialarbeiderutdanningen, ”at utdanningene bare delvis lykkes i å utvikle et språk for de gode gjerninger” (Jensen & Fossetøl, 2004:10). Denne dokumentasjonen styrker min oppfatning om at det er behov for å ordsette og utvikle et aktivt språk for medmenneskelighet innen barnevernet, slik Løgstrup inspirerer til å gjøre.

En saksbehandler er en hjelper, en profesjonell, en som er sertifisert ut fra at hun har gjennomgått en viss utdanning på gjeldende felt. Når en som saksbehandler kommer nært inn på folks livsproblemer, er det nødvendig å tilkjenne at en har en rolle som profesjonell, samtidig med at en er empatisk overfor den andre. Den profesjonelle er bundet av sitt samfunnsmandat og er en systemrepresentant som må ha faglig dekning for sin barnevernspraksis, men er også et medmenneske med evne til medfølelse.

Som Per Nerdrum (1997) minner om, er det imidlertid en forskjell på å være empatisk og sympatisk. Nerdrum hevder det er viktig at den profesjonelle både må bestrebe seg på å bygge inn en nøktern og balansert holdning til klienten, som bidrar til å tydeliggjøre at forholdet er profesjonelt og ikke privat, og samtidig ha en empatisk og anerkjennende tilnærming til klienten (Nerdrum 1997:78). Samtidig mener Nerdrum at empatibegrepet er blitt et honnørord og at det derfor er feil forstått av hjelpeprofesjonene. Han mener en vanlig oppfatning av en empatisk person er at dette er en som er snill og ivaretakende, forstår den andres problemer og behov, bestreber seg på å avhjelpe problemene og tilfredsstille behovene til den andre og altså ikke går på tvers av eller imot den andre (Nerdrum 1997).

Han hevder videre at mange i praktisk arbeid med klienter opptrer som om sympati og empati innebærer det samme. Riktignok forholder vi oss ofte både sympatisk og empatisk når vi prøver å forstå den andre, men det er ifølge Nerdrum viktig å kjenne til skillet mellom de to begrepene (Nerdrum 1997:81). Han presiserer at sympati dreier seg om at vi kan forstå den annens følelse fordi vi har opplevd noe lignende selv; vi forstår fordi vi sammenligner. Empati derimot, handler om menneskets umiddelbare evne til å oppfatte en følelse hos den andre; vi forstår fordi ”vi som mennesker har kompetanse i å oppfatte følelser hos andre mennesker” (Nerdrum 1997:80).

Ifølge Nerdrum er det lettere å fastholde klientens perspektiv når vi arbeider empatisk enn når vi arbeider sympatisk. I sympati med den andre, blir vi lettere grepet av våre egne følelser; vår egen historie presser på fordi den utgjør referansen for forståelsen av den andre (Nerdrum 1997:81). Som Nerdrum påminner om, vil det imidlertid kunne være en særlig utfordring å opptre empatisk når en konfronteres med klientens negative følelser (Nerdrum 1997:83).

Løgstrup er ut fra et noe annet utgangspunkt inne på det samme med sitt begrep om de kretsende tankefølelser; der han refererer til følelser som hat og hevngjerrighet eller til det å føle seg fornærmet (Løgstrup 1968). Å være medmenneskelig, er ifølge Løgstrup å fordres igjen og igjen til å gjøre det som er best for den andre, også når den andre har fornærmet meg, vekket min selvhevdelsestrang eller utlevert seg til meg i fiendskap (Løgstrup 1999:67).

For en saksbehandler i barnevernet betyr dette at hun må kunne beherske egne følelser når de trenger seg på. Som Nerdrum poengterer, dersom en gripes for sterkt av egen historie, risikerer en å miste den distansen som innebærer at en holder fokus på den andre, fastholder den andres perspektiv og opprettholder et analytisk forhold til den andres problemer. Igjen blir det relevant å minne om Løgstrups begrep om urørlighetssonen og overtramp på denne (Løgstrup 1982). Det å ikke gi seg over i egne kretsende tankefølelser og heller ikke trampe over andres urørlighetssone, vil etter mitt syn kreve at saksbehandleren utvikler selvjustis og holder egne følelser i sjakk.

Løgstrup er som nevnt opptatt av karaktertrekk, noe som kan oppøves og foredles, men også brukes i det ondes eller i det godes tjeneste (Løgstrup 1972). Det er min oppfatning at en slik selvjustis og disiplinering av egne reaksjoner fra saksbehandlerens side som vi nettopp har vært inne på, hører til den kontinuerlige prosess det vil være å oppøve og foredle karaktertrekk i det gode barnevernsarbeids tjeneste.

4.3 OFFENTLIG OMSORG – ER DET MULIG

Et spørsmål innenfor alle omsorgsprofesjoner og også i barnevernet, er hva slags offentlig omsorg som er mulig. Er det mulig å være saksbehandler, med et offentlig mandat og samtidig utvise omsorg for foreldre og barn, innenfor rollen som profesjonell? Er det forskjell på den omsorg vi gir våre nærmeste og den omsorg en som saksbehandler utøver overfor klientene? Er tillit et sentralt virkemiddel for at den profesjonelle skal kunne gi omsorg og for at klienten skal kunne ta den imot? Er medmenneskelighet mulig?

Ifølge Løgstrup er vennlighet og omsorg, som i hans begrepsverden ordsettes som livsytringer, et mål i seg selv og kan derfor ikke brukes for å oppnå noe annet (Løgstrup 1968). Tillit står sentralt i en drøfting av medmenneskelighet. Slik Løgstrup

ser det, er tillit et av livets grunnfenomen. Tilliten er gitt – den er ikke opp til oss (Løgstrup 1999).

En aktuell problemstilling her er om det Løgstrup betegner som livsytring og fordring har noe å tilføre diskusjonen om offentlig omsorg. Per Nordtvedt (2001) diskuterer det han kaller profesjonell omsorg og hans referanseramme er oftest relasjonen mellom en lege eller en sykepleier og pasienten. Nordtvedt stiller spørsmål ved om det er stor forskjell mellom den omsorg vi utøver overfor våre nærmeste når de trenger hjelp og den omsorg en lege eller en sykepleier yter sin pasient (Nordtvedt 2001:46). Han formulerer seg slik om dette:

Må ikke sykepleierens omsorg også være personlig, må ikke også legens omtanke være en ekte omtanke for pasientene som personer, og ikke som kasus, som saksforhold? Ville ikke pasienten føle seg dypt krenket hvis han eller hun ble behandlet som saksforhold, som interessante kasus, som objekter for en eller annen valgt yrkesinteresse? Jo selvsagt ville han det (Nordtvedt 2001:46).

Nordtvedt nyanserer sitt svar og hevder at yrkesutøveren i møtet med klienten må formidle noe utover det rent faglige og kunnskapsmessige som angår selve saksforholdet i relasjonen. Omsorgen må være oppriktig og må innebære en omtanke som betyr at klienten opplever seg formidlet som person. Omsorgen må preges av en ekte bekymring for den andre (Nordtvedt 2001:46). En slik bekymring innebærer ifølge Nordtvedt ”en spontan og intuitiv berørthet med livsskjebnen” (Nordtvedt 2001:47) til klienten. Profesjonell klientomsorg krever evne til å leve seg inn i den andres situasjon, men vil være for distansert dersom yrkesutøveren ikke også ”emosjonelt berøres av situasjonen” (Nordtvedt 2001:47). Nordtvedt understreker at det her ikke dreier seg om en innlevelsesteknikk, men først og fremst et affektivt svar på en annens smerte (Nordtvedt 2001:47).

Det er viktige momenter Nordtvedt her påpeker om offentlig omsorg; hva den må inneholde og hvilke krav den stiller til den profesjonelle. Det finnes imidlertid forhold

som kan være til hinder for å realisere en slik offentlig omsorg. I en travel hverdag på et barnevernkontor, har hver saksbehandler ansvar for at mange klienter i løpet av en dag, møtes med en omsorgsfull tone, et respektfylt blikk og en vennlig holdning idet hun gjennomfører samtaler med barn, ungdom og foreldre. Innenfor det offentlige, ligger det hele tiden et krav på saksbehandleren om å behandle alle med den samme respekt og omtanke. Samtidig vil det, på et barnevernkontor, alltid være et visst krav om effektivitet og ”resultatmål” og krav om ”å få klienter ut av systemet”. Dette setter saksbehandleren under press og vanskeliggjør muligheten for å vise den samme omtanke for hver enkelt. Som saksbehandler vil en etter min oppfatning da prinsipielt stå overfor to muligheter. En kan etter beste evne imøtekomme den enkelte klient på en forståelsesfull og vennlig måte. Dette oppfatter jeg å være i pakt med Løgstrups begrep om livsytringene, der han tenker på forhold som tillit, barmhjertighet og kjærighet (Løgstrup 1972). Ifølge Løgstrup er livsytringene suverene; de kan ikke brukes til andre formål enn seg selv (Løgstrup 1968).

En annen måte å møte effektivitetspresset på, er å utvise vennlighet ut fra den instrumentalistiske forestilling om at saken ved dette blir raskere unnagjort. Ved det sistnevnte kommer klientens egenverd ut av syne. Vedkommende vil da bli å oppfatte som et middel og ikke som et mål i seg selv. Slik jeg forstår Nordtvedt, er dette en falsk måte å opptre på, som profesjonell. Nordtvedt uttrykker seg slik:

[...] er det ikke slik at hvis man er vennlig, ikke fordi man er vennlig i situasjonen, eller som uttrykk for at man er en vennlig person, men fordi det bidrar til et raskt resultat, så blir vennligheten falsk? [...] Medfølelse, empati og omtanke er mer enn instrumenter for god omsorg. De er spontane og intuitive uttrykk for god omsorg. De er ikke bare ”utvendige” teknikker man velger, de uttrykker egenskaper og verdier i god omsorg, egenskaper og verdier som har en egneverdi for klienten (Nordtvedt 2001:62).

Med støtte i det Løgstrup og Nordtvedt formidler, blir min konklusjon at det, med de stadig økende kravene til effektiv tjenesteproduksjon og til det å ”få klientene ut av

systemet”, nettopp er viktig at saksbehandleren ikke bare er profesjonell, men også et medmenneske.

Dersom en som profesjonell i det hele tatt skal være i posisjon til å kunne gi omsorg til den andre og dersom den andre skal kunne være i posisjon til å ta imot omsorg, må det finnes tillit mellom hjelper og klient. Kari Martinsen følger opp Løgstrups syn på tillit og sier: ”Tillit kan ikke skapes [...] Vi bør bare handle slik at vi blir tillit verdig” (Martinsen 1990:92).

Som Nordtvedt (1996:146) peker på, ville det være å sammenblande det normative med det fenomenologiske perspektiv hvis dette skulle tolkes dit hen at vi skal handle på måter som gjør at vi oppnår tillit. I pakt med Løgstrup, gir det Martinsen sier mening bare dersom tillit ses som ikke skapt, men som eksistensielt gitt.

En annen måte å se tillit på, kommer til uttrykk hos Greta M. Skau (2003) når hun hevder at en som profesjonell i et hjelpeyrke godt kan si noe til klienten om sin personlige erfaring med angst eller sorg, for å formidle sin personlige kompetanse på dette området (Skau 2003:77). Skau mener hjelperen kan gjøre dette for å uttrykke forståelse for hvor den andre befinner seg, gjennom at en selv har opplevd noe lignende (Skau 2003:77).

Jeg følger her Skaus syn, i den grad en som saksbehandler opptre personlig, men ikke privat. Skau trekker imidlertid sitt synspunkt lenger og hevder: ”Slik informasjon kan bidra til å bygge opp den personlige tilliten som er nødvendig for i det hele tatt å komme i en reell hjelpeposisjon” (Skau 2003:77). Slik Skau formulerer seg, forstår jeg henne dit hen at hjelperen kan bruke egen livserfaring som et direkte tillitskapende verktøy. Et slikt syn på tillit, vil etter min oppfatning være på kollisjonskurs med Løgstrups og også Martinsens oppfatning av tillit som et eksistensielt fenomen, som noe som er gitt og som ikke kan skapes. Jeg ser på Skaus oppfatning omkring tillitsbygging som en noe beregnende og instrumentell tilnærming, som ikke først og fremst er tuftet på en genuin interesse for den andre, men heller på en pragmatisk holdning om å få den andre til å komme i en situasjon der hun kan være mottakelig for hjelp.

Skaus tilnærming ligger etter min oppfatning tett opp til det Hans Skjervheim kaller ”Det instrumentalistiske mistaket” (Skjervheim 1996), der mistaket dreier seg om å absoluttere pragmatiske handlinger slik at mennesker inngår i et regnestykke og blir kalkulerbare størrelser, blir tingliggjort (Skjervheim 1996:247). Det er ikke det at en ikke kan dele av sin livserfaring med en klient der det er relevant og vise den andre at livet tar tak i oss alle; vi er på en måte i samme båt, menneske til menneske, subjekt til subjekt. Det kritikkverdige blir, når dette ikke blir gjort for å møte den andre ved å by på seg selv, men gjøres kalkulert, som et middel til å oppnå tillit.

Bjørn Øystein Angel (2003) er inne på det samme, der han i en artikkel kritisk drøfter kunnskapsformer og menneskesyn i sosialt arbeid og i barnevernet. Han uttrykker seg på denne måten: ”Om vi ser på mennesket som noe enestående og unikt eller som en kategori har betydning for hvordan vi forholder oss til vedkommende” (Angel 2003:68).

Etter min oppfatning, er tillit noe vi får fra den andre fordi vi har handlet slik at vi blir tillit verdig (Martinsen 1990:92). Spørsmålet er hvordan tillit ut fra disse forutsetninger kan realiseres i barnevernet. Vi kan tenke oss at en saksbehandler uoppfordret legger fram for klienten hvilke juridiske rammer som gjelder for den kontakt som er mellom saksbehandler og klient. Vi kan videre tenke oss at en saksbehandler underveis i kontakten med foreldre og barn, forteller hva hun tenker om familiens problemer etter hvert som saken skrider fram, slik at foreldrene ikke må gjette på hva slags utspill som i neste omgang kan komme fra saksbehandleren. Vi kan enn videre tenke oss en saksbehandler som spør om foreldrenes og barnets (når alder og tema tilsier at det er mulig) mening omkring de problemer saken dreier seg om, og også etterspør deres mening omkring det saksbehandleren har sagt at hun tenker.

Mitt syn er at dette vil være en saksbehandlerpraksis som er i overensstemmelse med å handle slik at en blir tillit verdig. Tillit kan ikke være ensbetydende med at den profesjonelle og klienten skal være enig i ett og alt. Det betyr ganske enkelt bare at saksbehandleren er åpen og deler premissene for sin tenkning, sine vurderinger og sine eventuelle konklusjoner, med familien. Det betyr også at saksbehandleren må

begrunne sine tanker om foreldrenes og barnas problemer med utgangspunkt i konkrete erfaringer knyttet til den enkelte person.

En slik tankegang ligger tett opp til Løgstrups oppfatning om hva etisk kompetanse er, idet han hevder at etisk kompetanse innebærer at vi lærer oss å begrunne våre handlinger nedover, henimot den konkrete situasjonen og den enkelte som er involvert (Løgstrup 1972).

Løgstrup er opptatt av omsorg i et allmennmenneskelig perspektiv. Med omsorg tenker jeg her på Løgstrups begrep om livsytring og fordring; det at vi spontant eller fordi vi fordres til det, søker å handle til beste for den andre. Som saksbehandler utøver en omsorg under hjemmebesøk, i løpet av samtaler med barn og foreldre på kontoret eller når en er sammen med foreldre som har samvær med barn som bor i fosterhjem eller på barnehjem. Som saksbehandler forholder en seg dessuten aktivt til foreldres, fosterforeldres og støttekontaktors omsorgsutøvelse. Det er gjennom dette relasjonelle omsorgsarbeidet, at en som saksbehandler får erfaring med hva det innebærer å realisere livsytringer og å fordres, innenfor en barnevernfaglig kontekst. Utover møtet med den konkrete andre, blir dette en arena for å utvikle sensibilitet og for å lære hva det betyr å utvise medmenneskelighet i det alminnelige.

Zygmunt Bauman framhever nettopp dette, at:

[...] the primal moral scene, the moral party of two, is the breeding ground of all responsibility for the Other and the training ground for all the ambivalence that the assumption of that responsibility necessarily contains. [...] It is here that moral sensitivity is born and gains strength, until it grows strong enough to carry the burden of responsibility for any instance of human suffering and misery [...] (Bauman 1997:243,244).

Det som er Baumans poeng, og som også er mitt, er at nøkkelen til et stort spørsmål som sosial rettferdighet, ligger i de ”små” spørsmål, i den moralske handling det innebærer å ta ansvar for ens neste (Bauman 1997:243).

Med dette som bakgrunn kan det rettes kritiske spørsmål til Løgstrups omsorgsbegrep. Vi kan spørre om Løgstrups relasjonelle omsorgsbegrep innebærer et blikk på omsorg som blir for nærsynt til å favne omsorg for alle. Arne Johan Vetlesen (1996) stiller spørsmål ved denne begrensningen ved nærhetsetikken og sier det slik: "Hvis moralsk ansvar er ansvar for alle berørte parter [...], må ansvaret *utvides* fra bare å rette seg mot Den (direkte-erfarte) andre til i tillegg å favne De (ikke-erfarte) andre" (Vetlesen 1996:9. Se også Vetlesen 1997:18). Innenfor barneverntjenestens praksis, vil en slik kritikk kunne treffe den saksbehandleren som omsorgsfullt tar seg den tid som behøves med den ene ungdommen, mens de to andre på venteværelset fikk noen raske overfladiske svar eller ble bedt om å komme igjen en annen dag.

En annen kritikk som etter min mening kan reises mot Løgstrups omsorgsbegrep, er at fordi Løgstrup har et ontologisk utgangspunkt, der fordring og livsytring beskrives som noe som eksisterer mellom mennesker, forsvinner skillet mellom hvordan vi er og hvordan vi bør være overfor hverandre. Lars Løvlie (1990) er opptatt av dette og hevder, med referanse til Løgstrup, at dette kan få den som mener å representere livsytringer, til å se seg selv som en som eier innsikten om tillit, barmhjertighet og solidaritet: "Å føre det moralske tilbake til et objektivt menneskelig utgangspunkt inviterer til moralsk etnosentrisme" (Løvlie 1990:43). Innenfor en slik moralsk etnosentrisme, er det ifølge Løvlie kort vei til "en moral styrt av særinteresser og diskriminering av andre" (Løvlie 1990:44). Denne kritikken vil treffe en saksbehandler som ureflektert pådytter den andre sitt eget moralske univers. Jeg deler derfor Løvlies synspunkter på dette.

Inspirert av Noddings taler Løvlie i stedet for betydningen av å utvise etisk omsorg. Etisk omsorg forutsetter en moralsk følelse og innebærer i tillegg et ideal om omsorg, der tyngdepunktet forskyves fra den umiddelbare trang til å ivareta den andre i den konkrete enkeltsituasjon, til "et etisk krav om at omsorg bør utøves i alle situasjoner og overfor alle personer der omsorg er påkrevet" (Løvlie 1990:53). Den etiske omsorg motiverer ut fra et allment perspektiv, det vil si fra barnas, de gamles og de nødstedtes perspektiv. Det etiske ideal danner et moralsk kriterium for handling, nemlig det etiske "bør", som er knyttet til idealet om omsorg. Løvlie hevder dette vil verge mot "å

identifisere det moralske med mine egne og gruppens følelser” (Løvlie 1990:54). Den etiske omsorg blir forankret i et selv-ideal som ansporer enkeltmennesket til å realisere felles omsorg; omsorg for alle, slik dette vil komme til uttrykk når unge mennesker for eksempel protesterer på samfunnets behandling av gamle og syke (Løvlie 1990:54).

Vi kan med Løvlie framheve den etiske omsorg som en måte å møte kritikken av Løgstrups omsorgsbegrep på, idet etisk omsorg slik jeg forstår det, ansporer til en solidarisk og inkluderende omsorg. På den annen side kommer vi ikke bort fra at omsorg for enkeltindividet er et relasjonelt anliggende. Dette gir Løgstrups nærhetsetiske tilnærming fortsatt gyldighet: En saksbehandler utøver ikke tilstrekkelig omsorg for barn og foreldre i barnevernet, ved kun å delta i neste demonstrasjon for økte bevilgninger til barnevernsbudsjettet.

SLUTTORD

Jeg har i denne oppgaven, med Løgstrups filosofi som inspirasjonskilde, søkt å vise hvordan fokus på medmenneskelighet kan gi retning til barnevernsarbeid. Dette synes ikke minst å være viktig i en tid der de rådende føringer innen offentlig forvaltning i tiltagende grad synes å handle om å effektivisere og rasjonalisere tjenestestedene gjennom målstyring og resultatkontroll.

Slik problemstillingen er utformet, er det ikke relevant å tale om ”funn” som er gjort i denne sammenheng. Løgstrup bidrar med en begrepsverden som fanger opp situasjoner der en fordres som medmenneske overfor den andre. Han forteller om hva det konkret innebærer å fordres som medmenneske i møte med den sårbare, hjelpetrengende andre. Her har jeg forsøkt å analysere fram mulige konsekvenser av dette for en saksbehandler i barnevernet. Det å forholde seg medmenneskelig til en klient i den betydning Løgstrup inspirerer til, utfordrer profesjonsutøvelsen.

Å ta denne utfordringen vil for barnevernet si å sette medmenneskelighet på dagsorden og bevisstgjøre seg om dens etiske implikasjoner. Følger en Løgstrup, trenger en etisk

kompetanse og evne til å gi etiske begrunnelser. Samtidig er det et poeng for Løgstrup at det ikke kreves noen grunn for å vise medmenneskelighet med hjelpetrengende, nødstilte mennesker. Utfordringen er å finne rom for dette i et gjennomrasjonalisert samfunn, i krysspreset mellom ulike interesser som har rettmessig krav på å bli tatt hensyn til. Dette er en utfordring som ikke lar seg besvare generelt og en gang for alle, men som kreves løpende diskutert på den enkelte arbeidsplass ut fra den rådende situasjon. Det er en likeså viktig diskusjon å føre i de utdanninger som skal forberede for saksbehandling i barnevernsfeltet. Slik kan medmenneskelighet bli en del av den personlige beredskap for den kvalifiserte yrkesutøvelsen i barnevernet.

Kildeliste

- Alvesson, Mats & Kaj Sköldberg, (1994): *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Andersen, Svend (1996): *Løgstrup*. Fredriksberg: Forlaget Anis.
- Angel, Bjørn Øystein (2003): "Evidensbaserte programmer – kunnskapsformer og menneskesyn i sosialt arbeid". I: *Nordisk sosialt arbeid*. 2/2003, s. 66-72.
- Barnevernloven*. Lov om barneverntjenester av 17.juli 1992 nr. 100.
- Bauman, Zygmunt (1997): "Morality Begins at Home – or: Can there be a Levinasian Macro-Ethics?". I: *Closeness. An Ethics*. Harald Jodalen og Arne Johan Vetlesen (red.), Oslo: Scandinavian University Press.
- Christoffersen, Svein Aage (1999): *Etikk, eksistens og modernitet. Innføring i Løgstrups tenkning*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Dagbladet*, 02.11.2004, s. 60: "Unnskyld!".
- Dagbladet*, 26.11.2004, s. 23: "Barne- og familieminister Laila Dåvøy rystet av brevflom".
- Ekeland, Tor-Johan (2004): *Autonomi og evidensbasert praksis*. Arbeidsnotatserien Nr.6/2004, Senter for profesjonsstudier, Høgskolen i Oslo.
- Eriksen, Erik Oddvar (2001): *Demokratiets sorte hull. Om spenningen mellom fag og politikk i velferdsstaten*. Oslo: Abstrakt.
- Freidson, Eliot (2001): *Professionalism: The third logic*. Oxford: Polity Press & Blackwell Publishers Ltd.
- Grimen, Harald (2005): *Grunnlaget for profesjonsetikken: Allmennmoral eller Samfunnsoppdrag?* Forelesning. Oslo: Etikkprogrammet ved universitetet i Oslo, 10.03.2005.
- Jensen, Karen & Bjørg Fossestøl (2004): "Et språk for de gode gjerninger? Om sosialarbeiderstudenter og deres motivasjon". I: *Nordisk sosialt arbeid*. 1/2005, s. 17-30.
- Løgstrup, Knud Eilert (1968): *Opgør med Kierkegaard*. København: Gyldendal.
- Løgstrup, Knud Eilert (1972): *Norm og spontaneitet. Etikk og politikk mellom teknokrati og dilettantokrati*. København: Gyldendal.

- Løgstrup, Knud Eilert (1982): *System og symbol. Essays*. København: Gyldendal.
- Løgstrup, Knud Eilert (1993): *Solidaritet og kærlighed. Essays*. 2.utgave, København: Gyldendal.
- Løgstrup, Knud Eilert (1998): *Ophav og omgivelse. Betragtninger over historie og natur*. 2.utgave, København: Gyldendal.
- Løgstrup, Knud Eilert (1999): *Den etiske fordring*. Oslo: Cappelens Forlag (Utk. første gang 1956).
- Løvlie, Lars (1990): "Omsorgsperspektiver". I: *Moderne omsorgsbilder*. Karen Jensen (red.), Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Martinsen, Kari (1990): "Omsorg i sykepleien – en moralsk utfordring". I: *Moderne omsorgsbilder*. Karen Jensen (red.), Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Nerdrum, Per (1997): "Hvor god er den gode relasjon?". I: *Barnevernet - mangfold og mening*. Benedicte C. Rappana Olsen og Vigdis Bunkholdt (red.), Oslo: Tano Aschehoug.
- Nordtvedt, Per (1996): "Veien over til det tredje". I: *Nærhetsetikk. Med bidrag av Zygmunt Bauman, Per Nordtvedt, Svend Andersen*. Arne Johan Vetlesen (red.), Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Nordtvedt, Per (2001): "Profesjonell omsorg – dyd eller ferdighet?". I: *Omsorgens tvetydighet*. Knut W. Ruyter og Arne Johan Vetlesen (red.), Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Ot.prp. nr. 44 (1991-92): *Om lov om barneverntjenester*. Barne- og familiedepartementet.
- Parsons, Talcott and Gerald M. Platt (1975): *The American University*. Cambridge, Massachussets: Harvard University Press.
- Rasmussen, Jens (2004): "Textual interpretation and complexity. Radical hermeneutics". I: *Nordisk pedagogikk*. 3/2004, s.177-194.
- Skau, Greta M. (2003): *Mellom makt og hjelp. Om det flertydige forholdet mellom klient og hjelper*. 3.utgave, Oslo: Universitetsforlaget.
- Skjervheim, Hans (1992): *Filosofi og dømmekraft*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skjervheim, Hans (1996): *Deltakar og tilskodar og andre essays*. Oslo: Aschehoug.
- St. meld. nr. 40 (2001-2002): *Om barne- og ungdomsvernet*.
- Taylor, Charles (1985): *Humanagency and language. Philosophical papers 1*. Cambridge: Cambridge University.

Vetlesen, Arne Johan (1996): "Innledning". I: *Nærhetsetikk. Med bidrag av Zygmunt Bauman, Per Nordtvedt, Svend Andersen*. Arne Johan Vetlesen (red.), Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Vetlesen, Arne Johan (1997): "Introducing an Ethics of Proximity". I: *Closeness. An Ethics*. Harald Jodalen og Arne Johan Vetlesen (red.), Oslo: Scandinavian University Press.

Wyller, Trygve (2001): "Hva skal vi gjøre for/med Jenny: En refleksjon om det narrative, subjektivitet og 'barnets beste' ". I: *Verneverdig. Barnevern, forskning og etikk*. Anne Ryen og Pål Repstad (red.), Bergen: Fagbokforlaget.